

ORIENTACIOIS PRÁ ESCRITA DA NOSA LINGUA

ASOCIACIÓN *Abertal* DEL EO-NAVIA

ORIENTAÇÕES PRÁ ESCRITA
DA NOSA LINGUA

ORIENTACIÓIS PRÁ ESCRITA
DA NOSA LINGUA

ASOCIACIÓN *Abertal* DEL EO-NAVIA

© Asociación Abertal del Eo-Navia, 2010

Edita:

Asociación Abertal del Eo-Navia

Apartado 44

33710 Navia (Terra Eo-Navia, Asturias)

correo electrónico: abertaleonaviago@yahoo.com.br

Maquetación: Rita Bugallo

Limiar	
1. El alfabeto	11
2. El acento	17
2.1. Palabras agudas	19
2.2. Palabras graves	20
2.3. Palabras esdrúxulas	20
2.4. Casos especiais de acentuación:	20
3. El guión	23
3.1. En palabras derivadas	23
3.2. Nas palabras compostas	23
4. A diérese	23
5. A división silábica	24
6. Os signos de interrogación e de admiración	26
7. El apóstrofo	26
8. A acomodación de palabras	27
9. Os sufixos e as terminacións	31
9.1. -ancia, -cio, -cia	31
9.2. -iente, -iencia	31
9.3. -ción, -sión	32
9.4. -se	32
9.5. -ite, -te	32
9.6. -ble	32
10. Outros grupos e sufixos	33
10.1. cua- / ca- / co-; gua- / ga- / go-	33
10.2. Masc. -án / fem. -ana	33
10.3. Masc. -ao / fem. -á	33

10.4. Masc. -ón / fem. -oa	34
10.5. Masc. -ín / fem. -ía (singular); -íos / -ías (plural)	34
10.6. Masc. -en / fem. -ea	34
10.7. -e	34
10.8. -ería (ou -aría)	35
10.9. -de: 10.10. -ado	35
10.11. Ditongos -oi / -ui	35
10.12. Ditongos ie, ue	36
11. A formación del plural de substantivos e adxectivos	37
12. El xénero de substantivos e adxectivos	38
13. A formación del feminino	39
13.1. Nos substantivos temos diversas posibilidades	39
13.2. Dos adxectivos	40
14. Os comparativos e superlativos	41
15. El artigo	42
15.1. Determinado	42
15.2. Indeterminado	45
16. Os pronomes persoais	46
16.1. Serie tónica	46
16.2. Serie átona	48
17. Os posesivos	50
18. Os demostrativos	51
19. Os relativos interrogativos	52
20. Os indefinidos e identificadores	53
20.1. Formas invariables	53
20.2. Formas variables	53
21. Os numerais	54
21.1. Cardinais	54
21.2. Ordinais	56
21.3. Multiplicativo	56
21.4. Partitivos	57

22. El verbo	58
22.1. Paradigmas regulares	58
22.2. Particularidades dalgús verbos regulares	62
22.3. Paradigmas irregulares	68
23. Os adverbios e as locuciois adverbiais	104
23.1. De lugar	104
23.2. De tempo	105
23.3. De cantidade e precisión	106
23.4. De modo	106
23.5. De afirmación	107
23.6. De negación	107
23.7. De dúbida	107
24. As conxunciois e locuciois conxuntivas	108
24.1. Copulativas	108
24.2. Disxuntivas e distributivas	108
24.3. Completivas	108
24.4. Temporais	109
24.5. Locativas	109
24.6. Modais	109
24.7. Causais	110
23.8. Finais	110
24.9. Adversativas	110
24.10. Condicionais	111
24.11. Concesivas	111
24.12. Causativas	111

LIMIAR

En 1990, ante a inexistencia de criterios estandarizadores prás falas del Eo-Navia e a impartición de cursos oficiais de asturiano (central) pra mestres eonaviegos, a Mesa prá Defensa del Galego de Asturias (MDGA) publicou as *Normas ortográficas e morfológicas del galego de Asturias*. Dadas as especiais peculiaridades das falas eonaviegas pra escribirse coa ortografía oficial del galego, a MDGA tratou sinxelamente de adaptar as *Normas ortográficas e morfolóxicas do idioma galego* de 1982 (ILG-RAG) ás características dialectais propias e comuis das falas eonaviegas¹.

Na introdución desta obra da MDGA dicíase que pretendía ser «unha norma del galego común asturiano, porque non pode haber unha norma prá fala da Veiga e outra prá de Tapia ou Ibias. É necesario el sacrificio de solucións particulares na busca dun estándar que recolla da mellor maneira a realidade falada nos diferentes concellos».

Na elaboración desta obra participaron filólogos e especialistas universitarios como Antón Santamarina Fernández (Universidade de Santiago), Francisco Fernández Rei (Universidade de Santiago), Antón Meilán García (Universidade de Ovedo) e Celso Martínez Fernández (Universidade de Ovedo); profesores como Xoán Babarro González e Xosé Carlos Álvarez Blanco, ou el médico boalés e presidente da MDGA Benigno Fernández Braña.

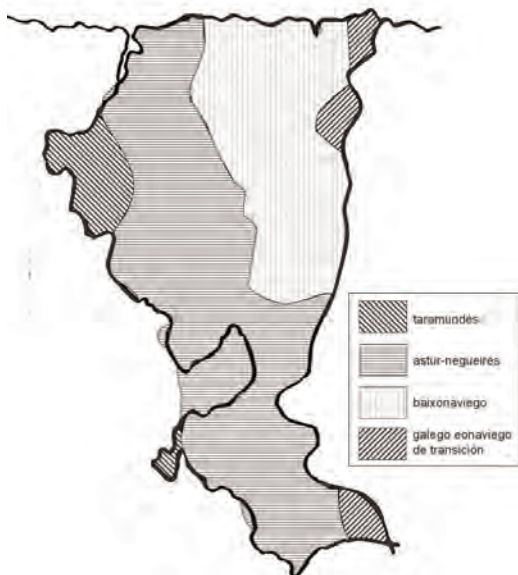
1. Véxanse as páxinas 73-76 del *Informe lingüístico sobre a nosa terra Eo-Navia (Occidente de Asturias)* (2007).

As falas eonaviegas pódense agrupar en tres grandes grupos²:

a) taramundesas (concellos de Santiso e Taramundi, localidade santalleira da Trapa; parroquias veiguesas de Abres e Guiar e parroquia ibiá dos Coutos);

b) altonaviegas (concellos de Castropol, A Veiga, Tapia de Casarego, Eilao, Vilanova de Ozcos, Santalla de Ozcos, San Martín de Ozcos, Pezós, Grandas de Salime, Ibias e a parte meridional de Allande (El Valledor); tamén son altonaviegas as falas del concello galego de Negueira de Muñiz e as localidades de Porto de Baxo, en Ribadeo, e Pántaras na Fonsagrada); e

c) baixonaviegas (parte oriental de Tapia de Casarego, norte de Eilao, norte de Allande (A Serra) e concellos de El Franco, Coaña, Boal, Navia e Villaión).

2. Véxanse as páxinas 49-56 del *Informe lingüístico sobre a nosa terra Eo-Navia (Occidente de Asturias)* (2007).

As falas taramundesas coinciden estruturalmente coel galego común nun 96 % das súas características (nun 100 % coel galego oriental); as falas altonaviegas coinciden coel galego común nun 85 % das súas características; e as falas baixonaviegas coinciden coel galego común nun 78 % dos seus trazos dialectais³. Usan falas de tipo taramundés uhas 2000 persoas (el 5 % dos falantes), de tipo altonaviego uhas 21.000 persoas (el 54 % dos falantes) e de tipo baixonaviego uhas 16.000 persoas (el 41 % dos falantes).

As *Normas* da MDGA de 1990 estaban baseadas nos trazos dialectais comuis ás tres falas eonaviegas, fundamentalmente nos trazos das falas maioritarias, as altonaviegas.

En 1993 el Principado de Asturias editou uha proposta ortográfica prás falas eonaviegas titulada *Proposta de normas ortográficas y morfológicas del gal(l)ego asturiano*, que non era senón uha resposta asturcentralizante ás *Normas* da MDGA. A *Proposta* del Principado tomaba como base dialectal el falado na zona baixonaviega, el máis “próximo” al asturiano (coincidente coel asturiano nun 19 % e coel galego nun 78 %, falado polo 41 % dos eonaviegos) pero amecéndolle solucións ortográficas características del asturiano e alleas a todas as falas románicas de tipo galego-portugués (apóstrofes, <y> gregos, trazos morfolóxicos exclusivos baixonaviegos, vulgarismos etc.). Con esta guía normativa, oficiosa pero non oficial (substituída desde 2003 polas

3. Véxanse as páxinas 59-60 del *Informe lingüístico sobre a nosa terra Eo-Navia (Occidente de Asturias)* (2007).

Normas ortográficas del gallego-asturiano elaboradas e publicadas pola Academia de la Llingua Asturiana) é coa que se está a editar el pouco que se publica oficialmente en galego de Asturias e coa que se está formando obrigatoriamente el profesorado que asiste a cursos de “galego-asturiano”.

No ano 2003 Xavier Frías Conde publicou como monográfico da revista *Ianua* a primeira *Gramática eonaviega*⁴. No limiar desta obra el autor manifestaba que “As páxinas actuais tratan de ser un achegamento al galego falado en Asturias. Al mesmo tempo, espero que podan servir como base para fer uha proposta morfolóxica para a escrita da lingua dentro da normativa vixente no corpus lingüístico galego al que pertencemos, tal e como é reconecido por todos os estudiosos románicos que se ocuparon da fala entre el Eo e o Navia”.

Frías Conde elaborou nesta gramática un subpadrón ortográfico pral “galego-portugués falado en Asturias”. Este subpadrón, que parte da concepción comunmente aceptada por toda a romanística de que el eonaviego é galego falado en Asturias, en pouco se afasta das vellas *Normas* da MDGA, agá na introdución de solucións normativas galego-portuguesas (*animais, papeis, para a, para os* etc.) e algún dígrafo propio pral eonaviego (<ł> para representar *ela, cabalo* e poder ler con ou sen palatalización). A *Gramática eonaviega* de Frías Conde contén elementos e apartados novidosos mui aproveitables pero a súa proposta ortográfica non foi secundada.

4. www.romaniaminor.net/ianua

Tamén en 2003 a Academia de la Llingua Asturiana editou as *Normas ortográficas del gallego-asturiano*, nada novo con respecto á *Proposta* da Conseyería de 1993 pero agora a orientación asturianizante vai avalada pola ALLA. A *Proposta* foi un texto elaborado por iniciativa política, as *Normas* de 2003 é un texto elaborado por iniciativa académica, da academia doutra lingua distinta que tutela incomprendiblemente el galego eonaviego.

As *Orientacións para escrita da nosa lingua* da Asociación Abertal son simplemente unha actualización e modernización das antigas *Normas* da MDGA de 1990, baseadas no grupo de falas maioritario no Eo-Navia, o altonaviego (chamado tamén asturnegueirés), e pretenden ser sobre todo útiles por diversas razóns, entre as cales podemos destacar:

a) Preténdese, sobre todo e ante todo, que con estas orientacións calquera falante eonaviego poda escribir sen dificultades na nosa lingua, que sirva para escola, para administración, para medios de comunicación, para rede, para nos comunicáremos por escrito e identifiquémonos no mundo: somos eonaviegos, somos asturianos e falamos e escribimos así.

b) Preténdese tamén que con estas orientacións calquera escritora ou escritor eonaviego se podan presentar aos numerosos e ben dotados concursos literarios (poesía, narrativa curta, novela, teatro, ensaio etc.) que existen en Galicia, pois no Principado non hai posibilidades de concursar na nosa lingua porque a inmensa maioría dos concursos deste tipo, a nivel asturiano, exclúen el galego de Asturias ou impoñen pola forza a non-oficial e reducionista normativa lingüística asturcentralizante da Conseyería.

c) Deste xeito, el galego de Asturias amécese e enriquece el conxunto das falas galegas sen renunciar á súa raíz, sen refugar da súa autenticidade e identidade propias e singulares.

Agradecemos, por último, el esfuerzo feito polas xentes da MDGA que nos precederon neste traballo de dignificación del noso; agradecemos a súa luita en momentos difíciles; agradecemos a xenerosidade dos autores das *Normas* de 1990 por nos deixaren utilizalas pra modernizalas.

Agradecemos a fidelidade da xente que fala eonaviego ou galego de Asturias conscientemente e soña desperta un futuro de dignidade, autoestima e prosperidade prá Nosa Terra que hoi aínda non temos pero que traballando todos xuntos teremos.

1. EL ALFABETO

Componse na nosa lingua das seguintes letras:

Grafía	Nome	Pronuncia
A	a	[a]
B	be	[b]
C	ce	[θ] ou [k]
Ch	che	[tʃ]
D	de	[d]
E	e	[e], [ɛ]
F	efe	[f]
G	gue	[g]
H	hache	[Ø] (cero)
I	i	[i]
L	ele	[l]
Ll	elle	[λ]
M	eme	[m]
N	ene	[n]
Ñ	eñe	[ɲ]
O	o	[o], [ɔ]
P	pe	[p]
Q	cu	[k]
R	erre	[r], [r]
S	ese	[s]
T	te	[t]
U	u	[u]
V	uve	[b]
X	xe	[ʃ], [ks]
Z	zeta	[θ]

El xénero das letras é masculino: *o efe, o uve, o zeta, o gue* etc.

Outros signos, como j (iota), ç (cedilla), k (ka), w (uve dobre) ou y (i grego), úsanse tamén, pero sempre aparecen en palabras tomadas doutros idiomas. O y grego é unha letra allea ás falas da familia galego-portuguesa, por eso non a usamos tampouco en galego de Asturias.

El dígrafo nh equivale a ene velar [ŋ]. Úsase pra escribir *unha, algunha, ningunha, enhalar* (ou *engalar*) etc.

Na Asturias de fala galega hai unha pequena zona que palataliza el L- inicial e el -LL- intervocálico latinos. Esta palatalización non se dá fóra desta zona que, máis ou menos, colle os concellos de Coaña, El Franco, Boal e unha pequena parte dos de Tapia, Eilao e Allande, así como as falas galegas de Navia e Villaión. Por esta razón atopamos *lleite, llonxe, estrella, caballo, Vallías, As Lleiras, Villanova* etc; en vez das máis espalladas *leite, lonxe, estrela, cabalo, Valías, As Leiras, Vilanova* etc.

El mesmo resultado palatal obsérvase nos grupos secundarios -ll- procedentes de -rl- en formas como *fello, comello, pollo* etc. (*felo, comelo, polo* etc.).

Dos grupos latinos -LI- (MULIEREM > *muller*, FOLIAM > *folla*, ALLIUM > *allo*), -G'L- (AURICULAM > *orella*, OVICULAM > *ovella*), e -G'L- (REGULAM > *rella*, TEGULAM > *tella*) el resultado foi [λ] (palatal lateral sonora). Hoi día, cada vez con máis frecuencia e con muita máis intensidade na xente nova, este son deslateralízase pasando a [j̃].

Algús escritores locais dan constancia gráfica deste fenómeno. Con todo, convén utilizarmos el dígrafo ll e non admitirmos el “yeísmo” na escrita. Escribiremos, por tanto: *fillo, traballo, ollo, palla, mallar, mollar, muller, abella, Cornallo, Calella, Vilarvello,*

Villarín, Santalla etc., independentemente de cual seña a pronuncia local de cada persoa.

2. EL ACENTO

Uhas regras de acentuación tein que se basear nos tres principios seguintes:

* Permitir dar a conocer a sílaba tónica duha palabra, no cen por cen dos casos.

* Esixir un gasto mínimo de tiles.

* Que señan doadamente memorizables.

Pral acento gráfico del galego de Asturias utilizamos actualmente un único til (´). A presenza ou ausencia deste signo nuha palabra fai patente a súa sílaba tónica en conto se apliquen as regras que seguen:

2.1. Palabras agudas

As palabras oxítonas acentúanse ortograficamente condo son polisílabas e rematan en vocal, en vocal + n e vocal + s: *mazá, puré, ningún, mazás, purés, champús, Piantón, Monxardín, Samarfún, Batribán, Vilarín* etc.

Non se pon el acento ortográfico condo son monosílabos nin condo acaban en ditongo decrecente ou outra consoante que non seña –n ou –s. Deste xeito: *xa, fe, di, si, cu, Xan, can, len, din, don, fun, tres, ademais, amei, amou, seguiu, recibiu, canciois, refrais, capital, papel, cantar, nariz, arroz, Vinxoi, Labiarou, Sarriou, Os Teixois, Villartorei, Nadou, Nogueirou, Mendois* etc.

2.2. Palabras graves

Levan acento ortográfico condo rematan en consoante distinta de -n ou -s ou nos grupos cultos -ps e -x [ks]. Deste xeito: *móbil*, *álbum*, *carácter*, *alférez*, *bíceps*, *clímax*, etc. Polo tanto non se acentúan as palabras graves rematadas en vocal, vocal + n, vocal + s ou vocal + ns.

En contra destas últimas normas, el acento gráfico tamén se usa condo as vocais i, u tónicas van inmediatamente antias ou despois doutra vocal átona, pra indicar que forman sílaba en por si e non ditongo; así: *acentúo*, *aínda*, *baúl*, *caída*, *egoísmo*, *miúdo*, *prexuízo*, *raíña*, *raíz*, *roía*, *ruído*, *súa*, *túa*, *xuício*, *Luíña*, *Naraío*, *Llamabúa*, *Castiñeirúa*, *As Cortías* etc.

Polo tanto, quérese dicir que se non levan acento gráfico as vocais i, u forman ditongo crecente ou decrecente coa que as segue ou precede: *Antonio*, *ciencia*, *Galicia*, *labia*, *leira*, *lingua*, *pais*, *triumfo* etc.

2.3. Palabras esdrúxulas

As esdrúxulas levan sempre acento gráfico: *bárbaro*, *lóndriga*, *ríspido*, *tónico*, *túnica*, *Llóngara*, *Cárcova* etc.

2.4. Casos especiais de acentuación

2.4.1. Utilízase el acento gráfico con función diacrítica pra distinguir dúas palabras que tein a mesma forma escrita pero que se diferencian porque a vocal tónica ten diferente timbre ou porque uha é tónica e outra átona (*dá* / *da*, *póla* / *pola*). En moitos casos non é necesario fer diferencias gráficas porque el significado das palabras resulta claro al estaren en contextos diferentes: *el colle* (o aberto),

colle tu (o pechado), *el mete* (e aberto), *mete tu* (e pechado). Outras veces pode haber confusión e por eso fai falta poñerlle acento a uha das dúas formas homógrafas: neste caso pónselle sempre til á que ten vocal aberta e/ou á que é tónica.

á (a prep. + a artigo)	a (artigo, preposición)
ás (a prep. + as artigo)	as (artigo)
dá (pres. ind. de dar)	da (de prep. + a artigo)
dás (pres. ind. de dar)	das (de prep. + as artigo)
dél (de prep. + él pronome)	del (de prep. + el artigo)
é (pres. ind. de ser)	e (conxunción)
él (pronome)	el (artigo)
fóra (adverbio)	fora (plusc. de ser, ir)
nós (nosoutros)	nos (pron. átono, en + os)
máis (adverbio)	mais (conxunción)
óso (del esqueleto)	oso (animal)
pé (extremidade)	pe (letra)
prá (pra prepos. + a artigo)	pra (preposición)
té (infusión)	te (letra)
vén (pres. ind. de vir)	ven (pres. ind. ver, imp. vir)
vós (“vosoutros”)	vos (pronome átono)

Deste xeito:

As formas verbais que levan acento diacrítico (*é*, *dá*, *vén*) mantéino condo van seguidas dun pronome átono ou da segunda forma del artigo: *élle una vaca ben búa*, *dáme muito leite e vénlle custando menos do que vale*.

2.4.2. Condo os verbos levan pronomes enclíticos ou se dá a combinación verbo + alomorfo –lo del artigo, no tocante á acentuación gráfica compórtanse como se fosen uha sola palabra. Por eso escribimos: *cantará / cantara; cantaraa (cantarala) / cantáraa (cantárala); beberá / bebera; beberaa (beberala) / bebéraa (bebérala); métese; metéuseche; meteuse; metéusenos.*

2.4.3. Por se tratar de palabras graves rematadas en vocal é innecesario poñer el acento gráfico nos adverbios en –mente: *difícilmente, friamente, habilmente, rapidamente* etc.

Se hai varios adverbios en –mente coordinados solo se pon esta terminación no último e os anteriores mantein el seu acento: *no tren chégase cómodo, rápido e facilmente.*

2.4.4 Os demostrativos *este, ese, aquel* etc., en función substantiva, el indefinido *un e as* formas *cual, condo, conto, como, onde, que e quen* usados como exclamativos ou interrogativos non se acentúan.

Tendo en conta que el uso de acento diacrítico é unicamente necesario pra diferenciar palabras en principio homógrafas, pero non homófonas, el seu uso pra diferenciar entre distintas funcións duha mesma palabra supón a introdución dun novo criterio non xustifico. Por eso, debe escribirse: *esta mesa, quero esta, mira esa, colle aquela, un can, un delos, ¿cual quere?, ¿quen cho deu?, ¡que desgracia!, dime cual queres, pregúntalle condo volve, pregúntalle onde está, non sabe que anda fendo.*

Poden levar til as formas del interrogativo e exclamativo naquelos casos en que se produza anfiboloxía: *dille que quere / dille qué quere; ¿xa sabes que hai? / xa sabes qué hai; ¿xa sabes conto lle custou? / xa sabes cómo lle custou.*

3. EL GUIÓN

El guión úsase no galego de Asturias como no resto del galego pra partir uha palabra al final de liña, pra separar prefixos, pra separar os dous membros duha palabra composta e pra amecer as formas *lo, la, los, las* del artigo al verbo ou pronome precedentes: *diccionario galego–inglés, sub–rogar, anti–globalización*.

Condo un guión que separa dúas palabras ou dous membros duha mesma palabra coincide en final de liña hai que repetilo al comenzo da liña seguinte.

3.1. En palabras derivadas úsase el guión despois dos prefixos *ad, inter e super + r; sub, ab e ob + l, r*, condo se quere indicar que a súa consoante final non se pronuncia agrupada coa inicial da palabra base: *ab–rogar, sub–liminar, sub–reino, sub–rogar, super–rico, inter–relación*; en cambio: *abrupto, adrenalina, sublevar, sublime, interromper* etc.

3.2. Nas palabras compostas condo os dous elementos conservan el sou propio acento colócase el guión entre elos e a efectos de acentuación gráfica cada un conserva a súa independencia: *épico–lírico, político–económico* etc.

Condo os dous elementos funcionan como un todo unido non se xebran cun guión: *iberorrománico, cabrallola, patarroxa, vacaloura* etc.

4. A DIÉRESE

Úsase coa letra *u* pra indicar que se pronuncia esta vocal nas sílabas *güe, güi* fronte a *gue, gui*: *bilingüe, lingüista, mingüedes, ungüento* etc.

No galego común úsase tamén coa letra *i* na primeira e segunda persoas del plural del imperfecto de indicativo dos verbos rematados en *-aer* (*caer, decaer, traer, atraer, contraer, distraer, extraer*), *-oer* (*roer, corroer, moer, doer*) e *-aír* (*saír, sobresaír*): *caíamos, caíades, traíamos, traíades* etc.

A razón de colocar esta diérese é que el *i* forma sílaba en por sí (*ca-i-a-mos*), aínda que é átono. Deste xeito distinguimos esta forma da del presente de subxuntivo en que el *i* forma ditongo: *caíamos, caiades* (*ca-ia-mos, ca-ia-des*). Tamén levan diérese os imperfectos dos verbos en *-uír*: *constituíamos, constituíades*.

No galego de Asturias é innecesaria a diérese nestas formas de imperfecto, porque el *i* é silábico e tónico (*caíamos, roíamos, constituíamos*).

5. A DIVISIÓN SILÁBICA

5.1. No final duha liña as palabras pártense de acordo cos seguintes principios: condo hai solo uha consoante intervocálica, esta é sempre comenzo silábico: *sei/mei/ra, Ta/pia, cla/ri/da/de, cle/ro, fei/xe, frei/xo, sou/to, Tei/xois, ou/tei/ro, sei/xo, sa/quei*.

Nótese que non se pode xebrar *ll, ch* ou *rr* por constituíren a representación dun son único: *A/be/llei/ra, se/rra/llei/ro, Se/rre/do, Fe/rra/dal, ma/cha/da, Pi/ca/cho, Ca/cha/dal, co/rrom/per, pre/rro/ga/ti/va* etc. Tampouco se separa *nh* en *u/nha, al/gu/nha, nin/gu/nha*.

Con todo, a regra anterior non rexe cos prefixos, a menos que xa se perdera a conciencia delos: *bis/avolo, des/abrigar, super/abundante* etc.

5.2. Se temos uha secuencia de dúas consoantes intervocálicas, na maior parte dos casos a primeira forma sílaba coa vocal anterior. Neste caso, a separación silábica faise entre as dúas consoantes: *ac/to*, *pac/tar*, *ob/xec/to*, *sub/xec/ti/vo*, *xen/ro*, *des/viar* etc.¹

Non se xebran as consoantes que forman parte dun prefixo: *trans/oceánico*.

Condo temos *bl*, *br*, *pl*, *pr*, *ci*, *cr*, *gi*, *gr*, *dr*, *ti*, *tr*, *fi* e *fr* intervocálicos, forman uha unidade e non se poden separar no final da liña: *pro/blema*, *do/brado*, *su/plantar*, *pro/clamar*, *se/creto*, *cua/dro*, *cua/tro* etc.

5.3. Condo hai máis de dúas consoantes a separación silábica presenta dúas posibilidades: se el grupo remata en l ou r, a consoante que as precede forma sempre sílaba con elas: *in/glés*, *ex/tremo*, *in/clinación*, *trans/plantar* etc. En todos os demais casos faise a separación antes da última consoante: *sols/ticio*, *cons/pirar*, *ins/titución*.

5.4. No caso de haber dúas vocais xuntas, non se poden xebrar condo forman ditongo crecente ou decrecente: *fei/xe*, *sei/xo*, *Vin/xoi*, *sou/to*, *ru/bio*, *espe/cie*, *bilin/güe*, *Can/cio*, *lin/gua*, *Ma/nuel*, *delin/quiú*, *viu*.

Poden separarse condo forman hiato: *Se/ran/dí/as*, *gra/ú/do*, *re/a/lidade*, *Lu/í/ña*, *mi/ú/do*, *xesu/í/ta*, *che/os*, *are/al*.

5.5. Se hai tres ou máis vocais xuntas, normalmente faise a separación da primeira vocal: *ensa/iar*, *ensa/ie* *ensa/iou*, *Me/rou*, *xo/ia*, *pa/iolo*, *clare/ou* etc; non hai separación ningunha nos casos de tritongo: *can/ciois*, *na/ciois*.

6. OS SIGNOS DE INTERROGACIÓN E DE ADMIRACIÓN

Os signos que marcan entoación interrogativa ou admirativa poden poñerse no comenzo (¿, ¡) e no final (? ,!) del texto: *¿Mirache ben?, ¿Por que non calas?, ¡Vaiche boa!* , ou ben solo no final: *Mirache ben? Por que non calas? Vaiche boa!* A norma actual del galego recomenda esta última opción.

7. EL APÓSTROFO

Actualmente apenas se utiliza el apóstrofo na escrita del galego, aínda que foi un signo mui usado entre os escritores dos séculos XIX e comenzos del XX. As solucións adoptadas prás contraccións que se poden producir na lingua oral son basicamente dúas.

Escribir a contracción sen sinalala con signo ningún: *dos amigos deste lugar, daquela avola duhas amigas mías, nela, nestas, nuhas* etc. Dáse fundamentalmente cos artigos, demostrativos e pronomes persoais.

En galego solo se usa el apóstrofo con *de* e *en* ante el título dun libro, publicación, película, obra de arte etc.: *n'O Decamerón non actuaba ela; vén nas páxinas d'A Voz de Occidente* etc.

Pero non se pon con topónimos e apelidos: *vivo na Veiga, falo como os da Veiga e sempre digo A Veiga, nunca Vegadeo, que eso é uha trapallada; deste xeito, escribiremos Vilanova de Ozcos, Principado de Asturias, pra Ortigueira, Santiso de Abres* etc.

8. A ACOMODACIÓN DE PALABRAS

Pra tratarmos de dar uhas normas orientadoras dentro deste punto, tan amplo e variado, hai que ter en conta que existen dende el punto de vista fonético tres tipos de voces: populares, cultas e semicultas.

As primeiras son as que entraron nos comenzos históricos da lingua e sufriron uha serie de transformaciois fonéticas que as fain hoi case que irreconocibles se as comparamos coel étimo del que proceden (PLANUM > *chao*, CLAVEM > *chave*, FLAMMA > *chama*).

As palabras cultas mantein a súa forma orixinaria, solo cun mínimo de cambios pra adaptalas á estrutura del idioma que as recibe (PLANUM > *plano*, CLAVEM > *clave*, INCOGNITUM > *incógnito*).

As palabras semicultas experimentaron certas variaciois debidas á súa introdución antiga na fala, pero non tantas como as sufridas polas voces populares (CLAVUM > *cravo*, DOCTOREM > *doutor*).

A diferencia entre os tres tipos vese máis claramente se tomamos como exemplo un étimo que tevera derivaciois en cada un dos tres: PLENUM ten un derivado popular, *cheo/chen*; un semiculto, *prea* (mar) e un culto, *pleno*.

Á hora de dar uha normativa, as formas que presentan algún problema son as cultas e semicultas.

Nas primeiras, a configuración fonética depende da estrutura del idioma que as suministra e das adaptaciois feitas pola lingua receptora; nas segundas, a forma está ben definida e fixada pola historia. A separación entre uhas e outras é fundamental.

Neste apartado vanse tratar as adaptacións dos grupos consonánticos en palabras cultas.

8.1. Grupos en que as dúas consoantes non forman parte da mesma sílaba, porque a primeira vai coa vocal precedente e a segunda coa vocal seguinte.

–ct–, –cc–:

Manteíñense normalmente as dúas consoantes: *abstracto, actor, contacto, carácter, exacto, lactante, pacto, reactivo, afectar, conxectura, detectar, arquitecto, adxectivo, traxecto, proxecto, inspector, octano, octaedro; redacción, reacción, confección, inspección*; cando vai despois de *i* ou *u* elídese o primeiro *c*: *ditar, vítima, conflito, conduta, destrutor, estrutura, flutuar, sedutor, tradutor, aflición, diccionario, construción, tradución* etc.

A conservación do grupo é normativa para as voces cultas, pero hai algúns semicultismos que presentan vocalizado o primeiro elemento do grupo: *doutor, doutrina, doutoramento, suxeito, reitor, reitoría* etc., e poucas máis.

Hai ademais unhas poucas voces cultas moi popularizadas en que é admisible a forma coa vocalización da primeira consoante e a que mantén o grupo. Aínda que non sempre se pode dilucidar, o cultismo popularizado ten un significado máis restrinxido que o cultismo ordinario: *pauto/pacto, doutrina/doctrina*.

–x–[ks]:

Mantense sempre como *x*: *claxon, exacto, exilio, elixir, exgobernador, extracto, expugnar, exame*; unicamente se presentará como *s* cando na mesma palabra apareza ademais esta letra coel seu valor tradicional: *esixir, esaxerar, osíxeno* etc.

–cn–:

Consérvase en todos os casos: *técnica, acné, pínico*.

–gn–, –gn–, –gm–:

Manteinse en todos os casos: *gnose, gnosticismo, gnomo, fragmento, pragmática, magnesio, magnitude, magnífico, diagnóstico, incógnito, dogma, cognoscitivo, pronosticar, pronóstico, significado, estigma, ígneo, indigno, pigmento, pigmeo, resignar, ignorar, impugnar, expugnar, repugnar etc.*¹

–pt–, –pc–, –ps–, –pn–:

A norma xeral é mantelos todos, polo menos en posición medial: *aptitude, adaptar, captar, cápsula, raptó, rapsodia, acepción, catalepsia, cataléptico, estreptomocina, interceptar, hepta–, recepción, adoptar, copto, optar, óptimo, cripta, eclipse, elipse, eucalipto, hipnose, corrupción, corrupto, erupción, interrupción, nupcias, nupcial etc.*

Con todo, tamén é posible a simplificación do grupo en palabras moi frecuentes ou xa antigas no idioma: *setembre, suscripción, ditongo, inscrición, descripción, descritivo, proscrito, proscrición, transcripción etc.* Hai ademais algú semicultismos en que o primeiro elemento do grupo aparece vocalizado (*receita, receitar*), e outras formas cultas popularizadas en que é posible admitir un dobrete, mesmo con matices semánticos diferenciadores (*preceuto/precepto*).

O *p* dos grupos *pn–, ps–, pt–* iniciais de palabra, en principio mantense; pero hai que sinalar que a tendencia da lingua e da escrita é a eliminalo: *(p)seuso–, (p)sico–, (p)tero–, (p)neuma–*.

4. A pronuncia culta é facelo [ɣn] [gn], pero a pronuncia común é facelo [ɲn]: ma[ɲn]a, si[ɲn]o. Temos que evitar pronuncias como ma[xn]a ou si[xn]o.

–bt–, –be–, –bd–, –bs–, –bx–, –bn–, –bl–, –bv–:

Manteíñense sempre as dúas consoantes: *abdicar, abdominal, absoluto, absorber, abstención, abstinencia, abnegar, obcecar, obsequiar, obxecto, obstinado, observar, obstáculo, obtuso, obstruír, subconsciente, subdirector, sublingual, subsección, subsidio, substancia* etc.

Sutil e a súa familia léxica (*sutileza, sutilidade, sutilmente, utilizar*) perderon el *b* dende as orixes del idioma.

–mn–, –mñ–, –nm–, –nn–:

Manteíñense sempre as dúas consoantes: *mneumonía, mneumónico, mnemotecnia, omnipotente, amnesia, ximnospermas, inmigración, inmigrante, inmortal, enmudecer, innovar, ennegrecer* etc. A excepción é *emenda, emendar*.

–ns– *anticonsonántico*:

Nas palabras cultas mantense sen reducir: *circunscrición, circunstancia, consciente, conspicuo, conspirar, constante, constipado, construír, inspección, instalar, instante, instituto, inspector, instruír, transcender, transformar, transmisor, transporte, trastorno* etc.

Estas palabras popularmente (na lingua falada) tenden a perder el *n* como en *costante, istituto, costipado, trastorno* etc. Con todo, mantense en todos os casos a grafía –ns–; aínda que coel prefixo *trans–* hai frecuente alternancia coa forma *tras–*, debido a que na lingua están pouco distanciadas a forma popular *tras–* (*Trasdacova, Trasdacorda, Trallapena, Trasmonte*) e a culta *trans–* (*transporte*).

Condo se une *trans–* a uha palabra que empeza por *s* hai simplificación das dúas consoantes: *transiberiano, transsubstanciación*.

8.2. Grupos consonánticos formados por uha oclusiva e uha líquida que forman parte da mesma sílaba.

pl-, *-pl-*, *bi-*, *-bi-*, *fl-*, *-fl-*, *ci-*, *-ci-*, *gi-*, *-gl-*:

Mantense el *l* nas voces cultas: *pluma*, *plumaxe*, *clave*, *flan*, *pluviómetro*, *aclarar*, *clarificar*, *explicar*.

As palabras semicultas trocaron el *l* en *r*: *praza*, *praga*, *praia*, *prantar*, *prata*, *prato*, *pracer*, *prazo*, *preamar*, *empregar*, *pregar*, *branco*, *brando*, *brandir*, *brasón*, *abrigar*, *nobre*, *dobrar*, *fraque*, *trouxo*, *fruta*, *frecha*, *frete*, *frota*, *cravo*, *cravuñar*, *escravo*, *regra*, *arregrar*, *igreja* etc. cos seus derivados.

9. OS SUFIXOS E AS TERMINACIÓIS

9.1. **-ancia, -cio, -cia:**

Nas voces máis cultas el sufixo coincide en galego, asturiano, castelán e portugués: *constancia*, *tolerancia*, *clemencia*, *referencia*, *malicia*, *pericia*, *beneficio*, *silencio* etc.

Noutras palabras xa se apartan el castelán e el portugués. El galego ocupa uha situación intermedia; así dícese *cobiza*, *andazo*, *crenza*, *pazo*, *cansazo* etc.; pero nas falas orientais, dentro das cuales se atopa a nosa, hai a tendencia a repoñer el *-i-*: *cobicia*, *andacio*, *crencia*, *pacio*, *cansacio* etc. Esta tendencia debe ser tardía porque afecta a outras palabras á parte das latinas acabadas en *-ITIA*: *lendia*, *condia* etc.

9.2. **-iente, -iencia:**

As palabras cultas deste tipo proceden de voces que xa no latín tían el ditongo *IE*, polo que non é válido establecer a correspondencia castelán e asturiano *ie* / galego *e* (*pedra/pedra*, *piel/pel*), porque a orixe é distinta da que deu lugar a esa correspondencia.

Polo tanto, estes sufixos manteíñense sen alteración: *audiencia, obediencia, ciencia, paciencia, deficiencia, procedencia, coincidencia, suficiencia, frecuencia, experiencia, ambiente, obediente, conveniente* etc.

Unicamente parece aceptable reducir o ditongo en *comenencia* (xunto a *convenencia*), pero cun matiz semántico determinado que a diferencia da voz culta.

9.3. **-ción, -sión:**

Aconséllase manter estes sufixos nas voces cultas: *acción, atención, bendición, canción, composición, edición, educación, emigración, lección, nación, vacación; admisión, confesión, confusión, división, evasión, excursión, lesión, televisión* etc.

9.4. **-se:**

É a solución adoptada en galego para as voces cultas procedentes de nomes gregos en *-sis*. Coidamos que debe xeneralizarse *-se*, e que o xénero gramatical destes substantivos debe ser o feminino: *a análise, a apoteose, a arterioesclerose, a catarse, crise, diátese, diérese, diocese, electrólise, elipse, hemotise, éxtase, hipnose, metástase, neurose, paréntese, prótese, psicose, simbiose, síntese, tese, tuberculose* etc.

Non pertencen a este grupo as palabras *oasis* e *tenis*.

9.5. **-ite, -te:**

É a solución das voces procedentes de nomes gregos con sufixo *-itis* ou coa terminación *-tis*. Todas son femininas: *colite, meninxite, diabete, conxuntivite, gastroenterite* etc.

9.6. **-ble:**

A solución dada para as palabras cultas que teñen o sufixo latino *-bilis* é *-ble*: *amable, apetecible, bebible, preferible, fumable, terrible, variable* etc.

10. OUTROS GRUPOS E SUFIOS

10.1. *cua-* / *ca-* / *co-*; *gua-* / *ga-* / *go-*:

Nos cultismos mantense sempre el grupo *cua-*, *gua-*: *cuadrilátero*, *guarismo* etc.

Nas palabras patrimoniais en principio tamén se mantén (*cuatro*, *guardar* etc.) se ben hai tendencia á redución en *o* (*condo*, *conto*, *coresma* etc.) e mesmo en *a* (*cando*).

10.2. Masc. *-án* / fem. *-ana*:

A terminación latina *-ANE* deu como resultado a terminación *-án* pral masculino e *-ana* pral feminino. Así, *guardián/guardiana*, *charlatán/charlatana*, *laczán/laczana* etc.

10.3. Masc. *-ao* / fem. *-á*:

Nas palabras populares, a terminación latina *-ANU* / *-ANA* presenta no galego central e oriental a solución *-ao* / *-á*: *irmao* / *irmá*, *castelao/castelá*, *ibiao/ibiá*, *sao/sa*, *grao/gra*, *lá*, *mao*, *mañá*, *mazá*. Neste grupo de palabras pódense aceptar en moitos casos as solucións del galego estándar que presentan *-án* no masculino: *ourensán/ourensá*, *aldeán/aldeá* etc.

Nas palabras cultas incorporadas con posterioridade á época en que deixou de operar a lei da caída del *-n-* intervocálico, a terminación latina *-ANU* / *-ANA* foi adaptada sen alterar conforme á norma xeral de acomodación de cultismos. Estarían nesta situación formas como *colombiano/colombiana*, *urbano/urbana*, *maratoniano/maratoniana*, *australiano/australiana* etc.

10.4. Masc. *-ón* / fem. *-oa* :

As palabras rematadas en *-ón* que admiten feminino fórmanlo popularmente en *-oa*: *ladrón/ladroa*, *león/leoa*, *patrón/patroa*, *comichón/comichoa* etc. Na realización oral dalgunhas áreas esta *-oa* pode aparecer dialectalmente en *-úa*: *casúa*, *búa*, *solteirúa*, *Folgueirúa*, *lagúa* etc.

10.5. Masc. *-ín* / fem. *-ía* (singular); *-íos* / *-ías* (plural):

Os resultados populares da terminación latina *-INU* / *-INU* e *-INOS* / *-INAS* son *-ín* pral masculino e *-ía* pral feminino singular, e *-íos* / *-ías* pral plural. Así, *Pepín/Pepía*, *pequenín/pequenía*, *vecín/vecía*, *paxarín/paxaría*; *camín*, *focín*, *toucín*, *molín*, *focín*, *andulía*, *sardía*, *casía* etc.; *vecíos/vecías*, *paxaríos/paxarías*. Hai que ter en conta que no galego común os resultados son *-iño(s)* e *-iña(s)*.

Tardiamente introducíronse palabras cultas que mantein inalterado el sufixo orixinario: *ultramarino*, *xacobino*, *ladino*, *medicina*, *gasolina*, *penicilina*, *centramina* e muitísimas máis.

10.6. Masc. *-en* / fem. *-ea*:

A terminación latina *-ENU* resólvese no galego de Asturias en *-en*, fronte al galego común *-eo*. Así, dícese *chen*, *centén*, *tarrén*. Os resultados da terminación feminina e dos plurais coinciden coel galego común: *chea*, *cheos*, *cheas*, aínda que teñamos zonas onde se diga *chía*, *chías*.

10.7. *-e*:

Carme, *virxe*, *crime*, *nome*, *imaxe*, *orixe* etc., perderon el *-n* (feito que vén xa dende el galego antigo).

Conforme a este mesmo esquema, adóptanse tamén sen *-n* final os cultismos *abdome*, *exame*, *réxime*, *aborixe*, *xerme* etc. Deben mesmamente escribirse sen *-n* as palabras *glute*, *lique*, *pole*, *seme*, pois non hai razón filolóxica ningunha pra separalas das anteriores. *Dolmen* é un celtismo.

10.8. *-ería* (ou *-aría*):

É correcto: *armería*, *artillería*, *barbería*, *bruxería*, *carnicería*, *carpintería*, *cestería*, *enfermería*, *ferrería*, *infantería*, *lavandería*, *librería*, *moblería*, *panadería*, *papelería*, *perfumería*, *pescadería*, *pradería*, *relojería*, *zapatería* etc. Existe igualmente el resultado tradicional *-aría*: *libraría*, *consellaría* etc.

10.9. *-de*:

Aínda que na fala se reduza a última sílaba, mantemos na lingua escrita esta terminación: *calamidade*, *virtude*, *parede*, *sede*, *rede*, *ataúde*, *laúde*, *talude*, *verdade*, *bondade*, *crueidade*, *novidade*, *enfermidade*, *cidade*, *piedade*, *propiedade*, *solidariedade* etc.; por máis que en moitas zonas tenda a perderse nalguhas palabras e teñamos dialectalmente formas como *verdá*, *metá*, *realidá*, *caridá* etc.

10.10. *-ado*:

A terminación *-ado* na escrita consérvase sempre, aínda que na lingua falada tenda a perderse el *-d-* intervocálico nalgús falantes del galego oriental: *Prado*, *cansado*, *gado*, *Busqueimado*, *banzado*, *Meisnado* etc.

10.11. Ditongos *-oi* / *-ui*:

A secuencia latina *-ŏct-* resólvese no galego de Asturias en *-oi-*: *noite*, *oito* etc.

As secuencias latinas –ŎRIU–, –ŪRIU– tamén dan na nosa lingua –oi–: *vasoira, coiro, agoiro, Llavadoiro, Pousadoiro, Cobertoira, Rañadoiro*.

As secuencias latinas –ŬCT–, –ŬLT– dan como resultado no galego de Asturias –ui–: *truita, luita, luito, fruta, muito, fruiteira, cuitella*; con todo, hai algunhas zonas que resolven en –u–: *muto, truta, mutio, trutia*, e outras que lo fain en –oi–: *troita, loita, moito* etc. Sempre debemos de ter en conta que no galego común estas secuencias latinas (–ŬCT–, –ŬLT–) escríbense sempre con –oi–: *troita, loita, moita* etc., aínda que haxa moitas zonas onde se diga: *truita, muito* etc.

10.12. Ditongos ie, ue:

As secuencias latinas –IE– e –UE– en palabras cultas manteínanse en galego como –ie– e –ue–, respectivamente: *aliciente, ambiente, ciencia, cliente, conciencia, conveniencia, conveniente, deficiencia, deficiente, eficiencia, eficiente, expediente, experiencia, inconveniente, obediencia, obediente, paciencia* etc.; *afluencia, affluente, anuencia, congruencia, congruente, delincuencia, delincuente, secuela, secuestro* etc.

11. A FORMACIÓN DEL PLURAL DE SUBSTANTIVOS E ADXECTIVOS

11.1. As palabras rematadas en vocal tónica ou átona, ou en ditongo forman el plural amecendo un *-s*: *mesa, mesas; irmá, irmás; cadela, cadelas* etc.

Na lingua falada pódense presentar algunhas palabras con dobre marca de plural; é el caso de *reises* e *leises* (na escrita: *rei-reis* e *lei-leis*, como *boi-bois*)

11.2. As rematadas en *-r*, *-z* ou *-s* amecen el morfema *-es* sobre el singular: *mar, mares; cheiror, cheirores; uz, uces; compás, compases* etc.

Hai que ter en conta que algunhas palabras rematadas en *-s* non varían: *luis, martes, mércores, xoves, venres, oasis* etc.

11.3. As acabadas en *-n* amecen el morfema *-is* despois de perder el *-n* final: *can, cais; calzón, calzois; lambión, lambiois*.

Na lingua constátanse tres posibilidades de formación del plural pra estas voces: *cans, cas* e *cais*. A primeira delas ocupa el occidente da comunidade autónoma galega, a segunda el centro desta comunidade e a terceira, que é a nosa, dáse na franxa máis oriental da comunidade galega, no oriente dos territorios de Lugo e Ourense, e no galego de Asturias, del Bierzo e das Portelas de Zamora.

A normativa prá escrita na comunidade galega (adoptada pola Real Academia da Lingua Galega) é a solución *-ns*. Polo tanto é funcional pra nós admitirmos el dobrete *-is / -ns* pra termos un acceso doado al que se escribe en Galicia: *corazóns* ou *corazois*.

10.4. Os monosílabos rematados en *-l* amecen el morfema *-es*: *fel, feles; gol, goles; mal, males; mel, meles; mil, miles; pel, peles; sol, soles; tal, tales; ril, riles* etc.

En Asturias ás agudas de máis duha sílaba rematadas en *-l* engádeselles tamén el morfema *-es*, como pasa en moitas falas galegas. Nestas palabras tamén temos que admitir el dobrete coa normativa xeral del galego que substitúe el *-l* final polo morfema *-is*. Teremos lugo *animales/animais, caracoles/caracois, azules/azuis* etc. A solución del galego común non é allea á fala de Ibias onde se escuita *animais, cuais* etc., e unde aparecen topónimos e palabras como *ladrais, adrais, As Preais, Os Nabais*.

As palabras graves rematadas en *-l* forman el plural amecendo el morfema *-es*: *útil, útiles; difícil, difíciles; túnel, túneles* etc.

12. EL XÉNERO DE SUBSTANTIVOS E ADXECTIVOS

Polo xeral os nomes que rematan en *-o* son masculinos e os que acaban en *-a* son femininos: *fillo, filla, pequeno, pequena* etc.

Peró debemos ter en conta determinadas particularidades.

Os nomes de árbores fruiteiras son, polo xeral, de xénero feminino, da mesma maneira que os nomes dos frutitos; pero condo el nome da fruta é masculino tamén acostuma selo el nome da árbore: *a pereira – a pera, a ameixeira – a ameixa, a maceira – a mazá, a nogueira – a noz, el limoeiro – el limón, el pexegueiro – el péxego*. Casos especiais son: *a figueira – el figo, el castaño – a castaña*.

Son masculinos: *el cal, el lume, el mar, el cume, el sangue, el costume, el fel, el sal, el couce, el mel, el leite, el dote, el labor, el cuspe*. Son femininos: *a ponte (A Pontenova), a color, a calor, a dolor*.

Hai algús substantivos que mediante as variacións de xénero indican diferencias de tamaño ou de forma: *el cesto – a cesta, el bolso – a bolsa, el caseto – a caseta, el pozo – a poza*. Tamén hai diferencias de tamaño en forma invariable como *cullar*, según se diga *el* ou *a cullar*.

Os nomes das letras del alfabeto son masculinos: *el a, el be, el erre* etc.

Os nomes rematados en *-axe* son todos femininos: *a fogaxe, a romaxe, a friaxe* etc., excepto *traxe, paxe, garaxe e personaxe*.

Hai nomes de animais que solo dispoñen dunha forma única para macho e para femia, e esta pode ser masculina ou feminina: *el xilgueiro, el turón, a sapagueira, a truita*.

Dos nomes en *-a* son masculinos: *día, profeta, papa, guarda*. Algús substantivos desta terminación son de xénero común: *el/a artista, el/a atleta*.

Tamén hai casos de femininos en *-o*: *a radio, a dinamo*.

13. A FORMACIÓN DEL FEMININO

13.1. Nos substantivos temos diversas posibilidades:

Os nomes rematados en *-o* cambian esta vocal en *-a*: *fillo/filla, neno/nena, brulego/brulega* etc.

Amecen *-a* para o feminino os nomes masculinos rematados en consoante ou vocal acentuada: *pintor/pintora, rapaz/rapaza, deus/deusa, veigúes/veiguesa, coañés/coañesa, eilés/eilesa* etc.

Un caso especial é el constituído polas palabras acabadas en *-n*:

As rematadas en *-án* (correspondentes ás que en castelao presentan *-an*) forman el feminino en *-á*: *pailabán/pailabá*, *catalán/catalá*, *alemán/alemá* etc. Hai outras palabras rematadas en *-án* (normalmente caracterizadores pexorativos) que forman o feminino en *-ana*: *burrán/burrana*, *charlatán/charlatana*, *folgazán/folgazana*, *pailán/pailana* etc.

As acabadas en *-ao* (e que corresponden ás que no galego común lo fain en *-an*) forman el feminino en *-á*: *irmao/irmá*, *chao/cha*, *ibiao/ibiá* etc.

As rematadas en *-ón* fain el feminino en *-oa*: *mullerón/mulleroa*, *solteirón/solteiroa*, *león/leoa*. Aínda que dialectalmente poden presentar *-úa*: *mullerúa*, *solteirúa* etc.

As rematadas en *-ín* fain el feminino en *-ía*: *mocín/mocía*, *franquín/franquía*, *andesín/andesía* etc.

Os masculinos en *-e* fain el feminino en *-esa* ou en *-isa* e os que rematan en *-a* en *-isa*: *duque/duquesa*, *conde/condesa*, *sacerdote/sacerdotisa*, *abade/abadesa*, *alcalde/alcaldesa*, *profeta/profetisa*, *poeta/poetisa*.

Algús nomes forman el feminino de xeito especial: *can/cadela* (ou *cuza* ou *canza*), *galo/galía*, *barón/baronesa*, *rei/raíña* etc.

Outra serie de nomes presentan formas independentes pral masculino e pral feminino: *home/muller*, *cabalo/egua*, *xenro/nora*, *boi/vaca*, *carneiro/ovella*, *castrón/cabra*.

13.2. Dos adxectivos

El feminino fórmase de maneira case idéntica á del substantivo. Hai adxectivos que tein uha forma común prós dous xéneros e outros que presentan dúas.

Variables: *taramundés/taramundesá, santiseiro/santiseira, falador/faladora, bon/boa, chao/cha.*

El adxectivo *malo* apocópase sempre que vai anteposto: *mal dente, mal fillo*. Tamén é normal a apócope de *santo* (*San Xosé, San Xoán*), pero hai algúns nomes de santos que esixen a forma sen apocopar: *Santo Estevo, Santo Emilio, Santo Tomás, Santo Toribio*. El adxectivo grande anteposto pode apocoparse ou non: *uha grande cantidade de péxegos, era un gran home.*

Invariables: *fácil, mole, persa, mellor, peor, menor, maior, pobre, común, feroz, fiel* etc.

Respecto á formación del feminino, os casos especiais que poderían presentar algún problema foron xa tratados no apartado 13.

14. OS COMPARATIVOS E SUPERLATIVOS

Morfoloxicamente non hai vacilación, agá nos adxectivos comparativos sintéticos de *bon, malo, grande* e *pequeno*, que son, respectivamente, *mellor, peor, maior* e *menor*. Pral superlativo temos dúas posibilidades:

El superlativo chamado relativo pode ter uha marca positiva ou negativa e fórmase antepoñendo el máis ou el menos e pospoñendo a preposición de: *é el máis grande de todos, son as máis grandes de todas, é el máis cativo dos nenos; é a menos guapa das rapazas.*

El superlativo absoluto pódese formar de dúas maneiras:

Coel adverbio *mui (moi)* e *muito*, ou outro equivalente: *eran mui altos, érache ben boa.*

Coel sufixo *-ísimo/-ísima*: *eran altísimos, Virxe santísima.*

Na fala xúntanse moitas veces o sufixo e o adverbio para formar o superlativo: *era moi grandísimo*.

O sufixo *-ísimo/-ísima* tamén ten uso popular cos substantivos para indicar *grande, mellor, superior*: *comprou un cochísimo, tññache uhas pintísimas* etc.

15. EL ARTIGO

Temos que ter en conta que na maior parte do galego de Asturias o masculino singular do artigo determinado non é idéntico ao resto do galego pois a forma máis característica é *el*.

15.1. Determinado

Presenta na nosa lingua as formas seguintes:

	Masculino	
	Forma libre	Forma soldada
Singular	el, o	lo
Plural	os	los

	Feminino	
	Forma libre	Forma soldada
Singular	a	la
Plural	as	las

	Neutro
Singular	el, lo

A primitiva forma del artigo foi *lo*. Deste xeito, en posición postvocálica resultou a forma reducida *l* (*era'l meu*), de onde resulta a forma reforzada *el* (*el noso, el monte*). En posición postconsonántica a forma *-lo* mantévese e asimilou regresivamente el *-s* e el *-r* precedentes: *coller lo neno* > *colle-lo neno*, *por lo* > *polo*, *todos los* > *tódolos*. Despois da preposición *en* a asimilación foi progresiva: *en lo* > *enno* > *no*: *en lo monte* > *enno monte* > *no monte*.

Debemos fer notar que na maior parte del dominio lingüístico del galego a forma masculina singular é *o*, que tamén se rexistra en falas de Asturias mui próximas a Galicia (concellos de Santiso de Abres e Taramundi, localidade da Trapa –Santalla de Ozcos–, parroquias de Abres e Guiar na Veiga e os Coutos en Ibias), de igual maneira que noutras falas galegas o artigo masculino singular é *el* (concello de Negueira de Muñiz e localidades de Porto de Baxo en Ribadeo, Pántaras na Fonsagrada e Peliceira en Ibias/Navia de Suarna).

As preposicións *a*, *con*, *de*, *en*, *por* e *pra* coel artigo determinado dan os seguintes resultados:

5. A aldea de Peliceira está dividida entre os concellos de Ibias e Navia de Suarna.

	EL, O	A	OS	AS
A	al, ao/ó	á	aos/ós	ás
CON	coel, co	coa	cos	coas
DE	dél, do	da	dos	das
EN	no, nel	na	nos	nas
POR	polo	pola	polos	polas
PRA	pral, pró	prá	praos, prós	prás

Na terra onde se dá a palatalización del –LL– intervocálico (véxase apartado 1) el resultado *por* + artigo é: *pollo, polla, pollos, pollas*.

El encontro da preposición *con* e el artigo *a* resólvese na fala en *coa* e *ca*. Aconsellamos como normativa *coa* e non *ca* porque estando as dúas formas máis ou menos vivas na fala de hoi, alternando un mesmo lugar e aínda nun mesmo falante.

Estando viva na Nosa Terra a forma da preposición *pra* (*para*) temos por forza que normalizar el sou encontro cos artigos como xa vimos máis enriba: *pral, pró, prá, praos, prós, prás*. Non debemos esquecer que na escrita do galego común esta preposición é *para* e non se representa unida aos artigos: *eu vou para o campo e ela vai para a praia?*

15.2. Indeterminado

	Masculino	Feminino
Singular	un	unha, uha
Plural	us, unhos	unhas, uhas

As preposiciois *con*, *de* e *en* dan coel artigo indeterminado os seguintes resultados:

	UN	UNHA, ÚA	US, UNHOS	UNHAS, ÚAS
CON	cun	cunha, cuha	cus, cunhos	cunhas, cuhas
DE	dun	dunha, duha	dus, dunhos	dunhas, duhas
EN	nun	nunha, nuha	nus, nunhos	nunhas, nuhas

16. OS PRONOMES PERSOAIS

El paradigma dos persoais establécese como segue:

16.1. Serie tónica

NÚMERO	PERSOA E XÉNERO		SUXEITO	FORMAS OBLÍCUAS	
				LIBRES	LIGADAS
SINGULAR	1. ^a		eu	min	comigo
	2. ^a		tu	ti	contigo
		F. cortés	vostede		
	3. ^a		el ela		
PLURAL	1. ^a		nosoutros, nós nosoutras		
	2. ^a		vosoutros, vós vosoutras		
		F. cortés	vostedes		
	3. ^a		elos (eles) elas		

A terceira persoa ten ademais as formas reflexivas específicas: *si*, *consigo*.

No galego de Asturias (como nua gran parte dos territorios de Lugo e de Ourense e no galego del Bierzo e das Portelas de Zamora) a forma de suxeito prá segunda persoa de singular é *tu*. En galego común utilízase *ti* como suxeito, que é a forma del bloque occidental e parte del central.

As formas de cortesía son *vostede* e *vostedes* (e non **vosté* nin **usté*), con verbo en terceira persoa de singular ou plural respectivamente.

Na primeira e segunda persoas de plural *nosoutros* e *vosoutros* utilízase como formas marcadas, por tanto válidas en todos os contextos; *vós* e *nós* úsanse normalmente como formas tónicas precedidas de preposición.

No plural da terceira persoa é propia de Asturias a forma arcaica *elos*, tamén usada en falas galegas del Bierzo e del leste de Lugo, fronte al galego común *elas*.

As preposiciois *de* e *en* contraen coel pronome persoal de terceira persoa como segue:

	ÉL	ELA	ELOS, ELES	ELAS
DE	dél	dela	delos, deles	delas
EN	nel	nela	nelos, neles	nelas

Recomendamos non utilizar na escrita as contracciois que se poden introducir na fala con outras preposiciois. Escribiremos *a él*, *ante ela*, *con elos*, *con ela* etc.

Peró é correcto utilizar na escrita a contracción *coel* con *el* é un artigo.

16.2. Serie átona

NÚMERO	PERSOA E XÉNERO		NON REFLEXIVO		REFLEXIVO
			DATIVO	ACUSATIVO	
SINGULAR	1. ^a		me		
	2. ^a		che	te	
	3. ^a	MASCULINO	lle	lo, o	se
		FEMININO		la, a	
PLURAL	1. ^a		nos		
	2. ^a		vos		
	3. ^a	MASCULINO	lles	los, os	se
		FEMININO		las, as	

A forma xeral prá terceira persoa da serie átona dos pronomes é *lo, la, los, las* en case todos os concellos e en case todos os contextos: *non lo quero, quero que la vexas, traelos, cantábalas*.

Nas falas máis próximas á comunidade galega aparecen as formas do galego común, e válidas tamén pral galego de Asturias: *non o quero, quero que a vexas, tráeos, cantábaas*.

A concorrencia dos pronomes en dativo coel acusativo de terceira persoa resólvese como segue:

	O/LO	A/LA	OS/LOS	AS/LAS
ME	mo	ma	mos	mas
CHE	cho	cha	chos	chas
LLE	llo	lla	llos	llas
NOS	nolo	nola	nolos	nolas
VOS	vola	vola	volos	volas
LLES	llelo	llela	llelos	llelas

17. OS POSESIVOS

El paradigma dos adxectivos e pronomes posesivos presenta na nosa lingua uha serie única:

PERSOA		SINGULAR		PLURAL	
		MASCULINO	FEMININO	MASCULINO	FEMININO
UN POSUIDOR	1. ^a	meu	mía, miña	meus	mías, miñas
	2. ^a	tou, teu	túa	tous, teus	túas
	3. ^a	sou, seu	súa	sous, seus	súas
VARIOS POSUIDORES	1. ^a	noso	nosa	nosos	nosas
	2. ^a	voso	vosa	vosos	vosas
	3. ^a	sou, seu	súa	sous, seus	súas

As formas etimolóxicas *tou, tous, sou, sous*, tan características da Nosa Terra, tamén se conservan en falas galegas, aínda que raramente se utilizan na lingua literaria.

El posesivo esixe el uso del artigo, agá condo vai con nomes de parentesco ou en vocativo: *el meu coche, a túa casa, pero túa filla, ¡miña casa!*

As formas del masculino singular, tanto referidos a uha persoa (*meu, tou, sou*) como a varias (*noso, voso, sou*) pódense usar (e de feito hai zonas nas que se usa muito) precedidos de *de*,

sen variación de xénero e número, pra significar propiedade exclusiva ou calidade que se posúe por natureza: *temos tres prados de noso, os nenos de voso* etc.

18. OS DEMOSTRATIVOS

18.1. El paradigma dos adxectivos e pronomes demostrativos establécese como segue:

PROX.	NUM.	MASCULINO	FEMININO	NEUTRO
I	SING.	este	esta	esto
	PLUR.	estos, estes	estas	—
II	SING.	ese	esa	eso
	PLUR.	esos, eses	esas	—
III	SING.	aquel	aquela	aquelo
	PLUR.	aquelos, aqueles	aquelas	—

Características del galego de Asturias (e dalgunhas zonas orientais de Galicia) son as formas etimolóxicas *estos, esos, aqueles* fronte ás innovadoras *estes, eses, aqueles* del galego común.

18.2. As formas del demostrativo combínanse coel indefinido *outro*, dando lugar en cada caso á formación duha palabra nova, xa que solo el segundo elemento admite morfemas de xénero e número:

PROX.	NUM.	MASCULINO	FEMININO
I	SING.	estoutro	estoutra
	PLUR.	estoutros	estoutras
II	SING.	esoutro	esoutra
	PLUR.	esoutros	esoutras
III	SING.	aqueloutro	aqueloutra
	PLUR.	aqueloutros	aqueloutras

18.3. Mesmamente que coel pronome persoal, el demostrativo contrae coas preposicións *de* e *en*: *deste, neste, destoutro, nesoutra, daquelo, naquela, daqueloutros* etc.

19. OS RELATIVOS INTERROGATIVOS

Pral relativo e interrogativo ou exclamativo temos cuatro formas:

a) dúas que non tein variación de xénero nin de número: *que* e *quen*: *quen son eles? quen é ela?*

b) outra que admite morfema de plural: *cual, cuales* (é tamén válido *cal* e *cales*, conforme dicen nos concellos da ribeira del Eo e no galego común);

c) e outra que admite morfemas de xénero e número: *conto, conta, contos, contas* (tamén *canto, canta, cantos, cantas*).

Admítese tamén no rexistro culto da nosa fala o relativo *cuxo/a/os/as*, equivalente al castelao *cuyo/a/os/as* e al portugués *cujo/a/os/as*, aínda que popularmente el sou uso foi substituído por medio de recursos de carácter posesivo xa existentes no idioma.

20. OS INDEFINIDOS E IDENTIFICADORES

Hai uha serie de formas invariables e outra de formas variables.

20.1. Formas invariables

Está composta polos seguintes membros: *daquén, alguén, ninguén, algo, daqué, nada, cada, cualquera, cadaquén, quenquera, menos, máis e demais*.

20.2. Formas variables

Son as seguintes:

*un, uha, unha, us, unhos,
uhas, unhas*

*algún, alguha, algunha, algús,
algunhos, alguhas, algunhas,
delos, delas*

*ningún, ninguha, ningunha,
ninguhos, ningúns, ninguhas,
ningunhas*

todo, toda, todos, todas

outro, outra, outros, outras

certo, certa, certos, certas

muito, muita, muitos, muitas

moito, moita, moitos, moitas

pouco, pouca, poucos, poucas

varios, varias

ambos, ambas

entrambos, entrambas

<i>mesmo, mesma, mesmos, mesmas</i>	<i>abondo, abonda, abondos, abondas</i>
<i>propio, propia, propios, propias tal, tales</i>	<i>bastante, bastantes</i>
<i>tanto, tanta, tantos, tantas</i>	<i>demasiado, demasiada, demasiados, demasiadas.</i>

Os indefinidos algún e outro, cos seus femininos e plurais, contraen coas preposicións *en* e *de*: *nalgún, nalgunha, nalgúa* etc.; *dalgún, dalgunha, dalgúa* etc.; *noutro, noutra* etc.; *doutro, doutra* etc.

21. OS NUMERAIS

21.1. Cardinais

<i>un, uha, unha</i>	<i>doce</i>
<i>dous, dúas</i>	<i>trece</i>
<i>tres</i>	<i>catorce</i>
<i>cuatro, catro</i>	<i>quince</i>
<i>cinco,</i>	<i>dezaseis</i>
<i>seis</i>	<i>dezasete</i>
<i>sete</i>	<i>dezaioito</i>
<i>oito</i>	<i>dezanove</i>
<i>nove</i>	<i>vinte</i>
<i>dez</i>	<i>vinte e un,</i>
<i>once</i>	<i>vinte e uha, vinte e unha</i>

<i>vinte e dous</i>	<i>trescentos, trescentas</i>
<i>vinte e dúas</i>	<i>cuatrocentos, cuatrocentas</i>
<i>trinta</i>	<i>catrocentos, catrocentas,</i>
<i>cuarenta, corenta</i>	<i>cincocentos, cincocentas</i>
<i>cincuenta</i>	<i>seiscentos, seiscentas</i>
<i>sesenta</i>	<i>setecentos, setecentas</i>
<i>setenta</i>	<i>oitocentos, oitocentas</i>
<i>oitenta</i>	<i>novecentos, novecentas</i>
<i>noventa</i>	<i>mil</i>
<i>cen</i>	<i>millón</i>
<i>douscentos, duascentas</i>	

Entre as variantes *dezaseis* e *dazaseis*, *dezasete* e *dazasete* etc., as dúas con muita presenza na fala; escolléronse as primeiras por manteren claramente a vinculación con *dez*. Con respecto al *a* da segunda sílaba, é mester dicir que non se trata, como puidera pensarse, duha alteración fonética del *e* copulativo senón dun resto da conxunción latina *AC*.

As formas *sasenta* e *satenta*, de ampla representación na lingua falada, aparecen xa documentadas na época medieval. A escolla como normativas das variantes *sesenta* e *setenta*, máis próximas das etimolóxicas, débese a que se vinculan claramente a *seis* e *sete*.

21.2. Ordinais

<i>primeiro</i>	<i>décimo sétimo</i>
<i>segundo</i>	<i>décimo oitavo</i>
<i>terceiro</i>	<i>décimo noveno</i>
<i>cuarto</i>	<i>vixésimo</i>
<i>quinto</i>	<i>vixésimo primeiro</i>
<i>sexto</i>	<i>trixésimo</i>
<i>sétimo</i>	<i>cuadraxésimo</i>
<i>oitavo</i>	<i>quincuxésimo</i>
<i>noveno</i>	<i>sesaxésimo</i>
<i>décimo</i>	<i>septuaxésimo</i>
<i>décimo primeiro, undécimo</i>	<i>octoxésimo</i>
<i>décimo segundo, duodécimo</i>	<i>nonaxésimo</i>
<i>décimo terceiro</i>	<i>centésimo</i>
<i>décimo cuarto</i>	<i>milésimo</i>
<i>décimo quinto</i>	<i>millonésimo</i>
<i>décimo sexto</i>	

Todos eles admiten morfemas de xénero e número, que nas formas compostas solo se unen al último elemento (*décimo primeira*).

21.3. Multiplicativos

<i>dobre, coa variante duplo, dupla</i>	<i>quíntuplo, quíntupla</i>
<i>triple; triplo, tripla</i>	<i>séxtuplo, séxtupla</i>
<i>cuádruple; cuádruplo, cuádrupla</i>	<i>décuplo, décupla</i>

Os outros multiplicativos fórmanse mediante el cardinal correspondente seguido da palabra veces.

21.4. Partitivos

<i>medio, media; metade</i>	<i>oitavo, oitava</i>
<i>tercio, tercia</i>	<i>noveno, novena</i>
<i>cuarto, cuarta</i>	<i>décimo, décima</i>
<i>quinto, quinta</i>	<i>onceavo, onceava</i>
<i>sexto, sexta</i>	<i>doceavo, doceava</i>
<i>sétimo, sétima</i>	<i>etc.</i>

A palabra *medio*, cualquiera que seña a función que desempeña (substantivo, adxectivo ou adverbio) non ten en galego moderno ninguha variante concorrente. Nos documentos antigos á parte de *meogo* ou *meiogo* “lugar medio ou central dun espacio” (*eno meogo da igrexa*) rexístranse as formas populares *meo* e *meio*, que tían principalmente valor numeral.

Tamén se rexistra, xa desde mediados del século XIII, el cultismo *médeo*, *medio*, perfectamente intercambiable con *meo*, *meio*.

A forma culta acabou triunfando de maneira definitiva, polo cual debe ser consagrada como normativa. Consecuentemente, tamén os antigos *meao*, *mear*, *meados* etc., foron substituídos por *mediano*, *mediar*, *mediado* etc., que nunca tiveron forma popular previa.

22. EL VERBO

22.1. Paradigmas regulares

I CONJUGACIÓN ANDAR	II CONJUGACIÓN COLLER	III CONJUGACIÓN PARTIR
INDICATIVO		
PRESENTE		
ando	collo	parto
andas	colles	partes
anda	colle	parte
andamos	collemos	partimos
andades	colledes	partides
andan	collen	parten
PRETÉRITO IMPERFECTO		
andaba	collía	partía
andabas	collías	partías
andaba	collía	partía
andábamos	collíamos	partíamos
andábades	collíades	partíades
andaba	collían	partían
PRETÉRITO PERFECTO		
andei	collín	partín
andache	colliche	partiche
andou	colleu	partiu
andamos	collemos	partimos
andastes	collestes	partistes
andaron	colleron	partiron

PRETÉRITO PLUSCUAMPERFECTO

andara	collera	partira
andaras	colleras	partiras
andara	collera	partira
andaramos	colleramos	partiramos
andarades	collerades	partirades
andaran	colleran	partiran

FUTURO

andarei	collerei	partirei
andarás	collerás	partirás
andaré	colleré	partiré
andaremos	colleremos	partiremos
andaredes	colleredes	partiredes
andarán	collerán	partirán

FUTURO DE PRETÉRITO

andaría	collería	partiría
andarías	collerías	partirías
andaría	collería	partiría
andaríamos	colleríamos	partiríamos
andaríades	colleríades	partiríades
andarían	collerían	partirían

SUBXUNTIVO

PRESENTE

ande	colla	parta
andes	collas	partas
ande	colla	parta
andemos	collamos	partamos
andedes	collades	partades
anden	collan	partan

IMPERFECTO

andase	collese	partise
andases	collezes	partises
andase	collese	partise
andásemos	collésemos	partísemos
andásedes	collésedes	partísedes
andasen	collesen	partisen

FUTURO

andar	coller	partir
andares	colleres	partires
andar	coller	partir
andarmos	collermos	partirmos
andardes	collerdes	partirdes
andaren	colleren	partiren

IMPERATIVO

anda	colle	parte
andade	collede	partide

FORMAS NOMINAIS

INFINITIVO CONXUGADO

andar	coller	partir
andares	colleres	partires
andar	coller	partir
andarmos	collermos	partirmos
andardes	collerdes	partirdes
andaren	colleren	partiren

XERUNDIO

andando	collendo	partindo
---------	----------	----------

PARTICPIO

andado	collido	partido
--------	---------	---------

No galego común as formas *andabamos*, *-ades*, *andariamos*, *-ades*, *andaramos*, *-ades* son graves, coa acentuación no sufixo modal temporal. No Eo-Navia, al igual que noutras áreas del galego, el acento desprazouse á vocal temática nesas persoas del plural.

22.1.1. Futuro de subxuntivo. É un tempo desaparecido da fala viva. Hoxe mantense fosilizado en refrais e fórmulas. Esporadicamente pode ser usado en determinado tipo de rexistros lingüísticos; esa é a razón que nos obriga a incluílo no paradigma dos tempos. É mester non esquecer que al se tratar dun tempo que carece de soporte na fala viva, el sou valor dentro del sistema dos tempos ten que ser aprendido na gramática; doutra maneira, pódese utilizar de forma ultracorrecta.

22.1.2. Aínda que é moi común a terminación *-áis*, *-eis* no canto de *-ades*, *-edes*, por coherencia cos imperativos (*-ade*, *-ede*, *-ide*) e coas acabadas en *-ides* dos verbos da terceira, propoínse como normativamente válidas as formas arcaicas en *-de*, *-des*.

22.1.3. A primeira e segunda persoa de plural do infinitivo conxugado poden tamén ser: *andáremos*, *andáredes*; *colléremos*, *colléredes*; *partíremos*, *partíredes*.

22.2. Particularidades dalgús verbos regulares

22.2.1. Os verbos que tein *u* como final del lexema no infinitivo (*discutir*, *fluxir*, *muxir*, *ruxir* etc.) poden presentar dúas posibilidades de conxugación:

Hai verbos en *-u...i* (del tipo *discutir*), que son completamente regulares e seguen el modelo de partir (a maioría delos de procedencia culta): *excluir*, *incluir*, *curtir*, *deducir*, *rustrir*, *zurcir* e moitos máis.

Hai outro grupo de verbos en *-u...ir* (del tipo *fluxir*), menos numeroso, que presenta unha alternancia tradicional *u/o* [ɔ]: no presente de indicativo.

subo	subimos
sobes [ɔ]	subides
sobe [ɔ]	soben [ɔ]

Conxúganse como subir os verbos seguintes: *bulir*, *rebulir*, *cubrir* e *derivados*, *cumprir*, *cuspir*, *durmir*, *fundir*, *fluxir*, *lucir* e *derivados*, *mulir*, *muxir*, *pulir*, *pruír*, *ruxir*, *subir*, *sufrir*, *sumir*, *tusir*, *urdir*, *xunguir*, *xurdir*.

22.2.2. Os verbos que tein e como vocal final no lexema (servir, advertir etc.) poden presentar dous tipos de alternancia.

Hai un grupo que troca el e en *i* nas formas rizotónicas del presente de indicativo e de imperativo e, ademais, en todo el presente de subxuntivo:

PRESENTE INDICATIVO	PRESENTE SUBXUNTIVO	IMPERATIVO
advirto advirtes advirte advertimos advertides advirten	advirta advirtas advirta advirtamos advirtades advirtan	advirte advertide

Conxúganse deste xeito: *adherir, advertir, divertir; agredir, transgredir; conferir, diferir, inferir, preferir, referir, transferir; competir, repetir; concernir, discernir; espir; dixerir, inxerir, suxerir; medir; pedir e derivados; vestir, investir, revestir.*

Outro grupo presenta alternancia *i/e* [ɛ] no presente de indicativo nas formas rizotónicas:

Conxúganse como servir os verbos seguintes: *ferir, mentir, seguir* e os seus compostos.

sirvo	servimos
serves [ɛ]	servides
serve [ɛ]	serven [ɛ]

Dos verbos *mentir* e *sentir* son tamén admisibles as formas *mintes, minte, minten; sintes, sinte, sinten.*

22.2.3 Os verbos en *-ecer*, *-ucir* son regulares.

OBEDECER

INDICATIVO		
PRESENTE	IMPERFECTO	PERFECTO
obedezo obedesces obedece obedecemos obedecedes obedecen	obedecía obedecías obedecía obedecíamos obedecíades obedecían	obedecín obedeciche obedeceu obedecemos obedecestes obedeceron
PLUSCUAMPERFECTO	FUTURO	FUTURO PERFECTO
obedecera obedeceras obedecera obedecéramos obedecérades obedeceran	obedecerei obedecerás obedecerá obedeceremos obedeceredes obedecerán	obedecería obedecerías obedecería obedeceríamos obedeceríades obedecerían
SUBXUNTIVO		
PRESENTE	IMPERFECTO	PERFECTO
obedeza obedezas obedeza obedezamos obedezades obedezan	obedecese obedeceses obedecese obedecésemos obedecésedes obedecesen	obedecer obedeceres obedecer obedecermos obedecerdes obedeceren

IMPERATIVO	FORMAS NOMINAIS	
	INFINITIVO CONJUGADO	INFINITIVO
obedece	obedecer	obedecer
obedece obedece obedece obedece	obedeceres	GERUNDIO obedeciendo
	obedecer	
	obedeceremos	PARTICIPIO obedecido
	obedecerdes	
obedeceren		

TRADUCIR

INDICATIVO		
PRESENTE	IMPERFECTO	PERFECTO
traduzo traduces traduce traducimos traducides traducen	traducía traducías traducía traducíamos traducíades traducían	traducín traduciche traduciu traducimos traducistes traduciron
PLUSCUAMPERFECTO	FUTURO	FUTURO PERFECTO
traducira traduciras traducira traduciramos traducirades traduciran	traducirei traducirás traducirán traduciremos traduciredes traducirán	traduciría traducirías traduciría traduciríamos traduciríades traducirían

SUBXUNTIVO		
PRESENTE	IMPERFECTO	PERFECTO
traduza traduzas traduza traduzamos traduzades traduzan	traducise traducises traducise traducísemos traducísedes traducisen	traducir traducires traducir traducirmos traducirdes traduciren
IMPERATIVO	FORMAS NOMINAIS	
	INFINITIVO CONXUGADO	INFINITIVO traducir GERUNDIO traducindo PARTICIPIO traducido
traduce traduce	traducir traducires traducir traducirmos traducirdes traduciren	

Formas como **obedezco*, **obedezca*, **traduxen*, **conduxen*, **reduxen*, **produxo* deben evitarse por seren interferencias del español no galego.

22.2.4. Os verbos en *-uír* son irregulares

PRESENTE INDICATIVO	PRESENTE SUBXUNTIVO	IMPERATIVO
inclúo	inclúa	inclúe
inclúes	inclúas	
inclúe	inclúa	incluíde
incluímos	incluamos	
incluídes	incluades	
inclúen	inclúan	

Hai que evitar formas como **incluio*, **incluies*, **incluía* etc., pois son formas del español con grafía galega.

22.2.5. Produtividade da segunda e terceira conxugacións.

Manteíñense como verbos da segunda *encher*, *erguer*, *fender*, *ferver*, *toller*, *xemer*, *bater*, *correr*, *romper*, *verquer* e todos os seus derivados.

Pasaron á terceira *escribir*, *dicir* e derivados (*contradicir*, *desdicir* etc.), *elixir*, *recibir* e *aducir*.

22.2.6. Os substantivos verbais en *-mento* conservan a vocal temática del infinitivo:

1.ª conxugación: *casar* → *casamento*
pagar → *pagamento*

2.ª conxugación: *render* → *rendemento*
mover → *movemento*

3.ª conxugación: *rexurdir* → *rexurdimento*
cumprir → *cumprimento*

22.3. Paradigmas irregulares

22.3.1. CABER

INDICATIVO		
PRESENTE	IMPERFECTO	PERFECTO
caíbo cabes cabe cabemos cabedes caben	cabía cabías cabía cabíamos cabíades cabían	couben coubiche coubo coubemos coubestes couberon
PLUSCUAMPERFECTO	FUTURO	FUTURO PERFECTO
coubera couberas coubera coubéramos coubérades couberan	caberei caberás cabará caberemos caberedes cabarán	cabería caberías cabería caberíamos caberíades caberían
SUBXUNTIVO		
PRESENTE	IMPERFECTO	PERFECTO
caiba caibas caiba caibamos caibades caiban	coubese coubeses coubese coubésemos coubésedes coubesen	couber couberes couber coubermos couberdes couberen

IMPERATIVO	FORMAS NOMINAIS	
	INFINITIVO CONXUGADO	INFINITIVO
cabe	caber	caber
cabede	caberes	GERUNDIO cabendo
	caber	
	cabermos	PARTICIPIO cabido
	cabermos	
	caberen	

Na segunda persoa del perfecto de indicativo el galego de Asturias conserva a vocal temática *i* (*coubiche, diche, dixiche, fixiche, houbiche, viche* etc.), mentres que no resto del territorio lingüístico galego a vocal temática é un *e* aberto (*coubeches, deches, dixeches, fixeches, houbeches, viñeches* etc.). Nalgús verbos irregulares nesta persoa el radical pode ser el del tema de presente, como se aprecia en formas como *cabiche, diciche, faciche* ou *faíche, sabiche* etc.

Nas persoas de plural del pretérito perfecto das tres conxugacións, e nos outros tempos del tema de perfecto, a vocal temática é sempre un *e* aberto, coma nas demais falas galegas: *coubemos, dixemos; coubera, dixera; coubese, dixese* etc. Nos verbos regulares en *-er*, a vocal temática é *e* aberta no galego de Asturias (*collemos, collestes, colleron, collera* etc.), mentres que no galego non asturiano ten timbre pechado.

22.3.2. CAER

INDICATIVO		
PRESENTE	IMPERFECTO	PERFECTO
caio caes cae caemos caedes caen	caía caías caía caíamos caíades caían	caín caíche caeu caemos caestes caeron
PLUSCUAMPERFECTO	FUTURO	FUTURO PERFECTO
caera caeras caera caéramos caérades caeran	caerei caerás caerá caeremos caeredes caerán	caería caerías caería caeríamos caeríades caerían
SUBXUNTIVO		
PRESENTE	IMPERFECTO	PERFECTO
caía caias caía caíamos caíades caían	caese caeses caese caésemos caésedes caesen	caer caeres caer caermos caerdes caeren

IMPERATIVO	FORMAS NOMINAIS	
	INFINITIVO CONJUGADO	INFINITIVO
cae	caer	caer
caede	caeres	GERUNDIO
	caer	
	caeremos	caendo
	caerdes	PARTICIPIO
caeren	caído	

22.3.3. DAR

INDICATIVO		
PRESENTE	IMPERFECTO	PERFECTO
do das dá damos dades dan	daba dabas daba dábamos dábades daban	di diche di demo destes deron
PLUSCUAMPERFECTO	FUTURO	FUTURO PERFECTO
dera deras dera déramos derades deran	darei darás dará daremos daredes darán	daría darías daría daríamos daríades darían

SUBXUNTIVO		
PRESENTE	IMPERFECTO	PERFECTO
día días día diamos diades dían	dese deses dese désemos désedes desen	der deres der dermos derdes deren
IMPERATIVO	FORMAS NOMINAIS	
	INFINITIVO CONXUGADO	INFINITIVO
dá dade	dar dares dar darmos dardes daren	dar GERUNDIO dando PARTICIPIO dado

El presente de subxuntivo tamén admite as formas: *dea, deas, dea, deamos, deades, dean*.

22.3.4. DICIR

INDICATIVO		
PRESENTE	IMPERFECTO	PERFECTO
digo dices dice dicimos dices dicen	decía decías decía decíamos decíades decían	dixen dixiche dixo dixemos dixestes dixeron
PLUSCUAMPERFECTO	FUTURO	FUTURO PERFECTO
dixera dixeras dixera dixéramos dixérades dixeran	diréi dirás dirá diremos diredes dirán	diría dirías diría diríamos diríades dirían
SUBXUNTIVO		
PRESENTE	IMPERFECTO	PERFECTO
diga digas diga digamos digades digan	dixese dixeses dixese dixésemos dixésedes dixesen	dixer dixeres dixer dixermos dixerdes dixeren

IMPERATIVO	FORMAS NOMINAIS	
	INFINITIVO CONXUGADO	INFINITIVO
di	dicir	dicir
dicide	dicires	GERUNDIO
	dicir	
	dicirmos	dicindo
	dicirdes	PARTICIPIO
	diciren	

No galego común utilízanse as variantes innovadoras *dis*, *di*, *din* no presente de indicativo.

22.3.5. ESTAR

INDICATIVO		
PRESENTE	IMPERFECTO	PERFECTO
estou	estaba	esteven
estás	estabas	estevice
está	estaba	estevo
estamos	estábamos	estevemos
estades	estábades	estevestes
están	estaban	esteveron
PLUSCUAMPERFECTO	FUTURO	FUTURO PERFECTO
estevera	estarei	estaría
esteveras	estarás	estarías
estevera	estará	estaría
estevéramos	estaremos	estaríamos
estevérades	estaredes	estaríades
esteveran	estarán	estarían

SUBXUNTIVO		
PRESENTE	IMPERFECTO	PERFECTO
estea esteas este esteamos esteades estean	estevese esteveses estevese estevésemos estevésedes estevesen	estever esteveres estever estevermos esteverdes esteveren
IMPERATIVO	FORMAS NOMINAIS	
	INFINITIVO CONXUGADO	INFINITIVO
está estade	estar estares estar estarmos estardes estaren	estar XERUNDIO estando PARTICIPIO estado

Este verbo presenta tanto na Asturias de fala galega como en zonas de Galicia a variante oral *tar: eu tou, tu tas, ela ta* etc., pero coidamos que debería manterse a forma plena na escrita.

No canto do radical *estev-* (*esteven, estevera, estevera*) pode usarse o radical *estiv-* do galego común. As formas con *u* (*estuvén, estuvera* etc.) deben evitarse por presentaren interferencias coel español.

22.3.6. FER

INDICATIVO		
PRESENTE	IMPERFECTO	PERFECTO
fago fais fai femos fedes fain	fía fías fía fíamos fíades fían	fixen fixeche fixo fixemos fixestes fixeron
PLUSCUAMPERFECTO	FUTURO	FUTURO PERFECTO
fixera fixeras fixera fixéramos fixérades fixeran	fixese fixeses fixese fixésemos fixésedes fixesen	fixer fixeres fixer fixermos fixerdes fixeren
SUBXUNTIVO		
PRESENTE	IMPERFECTO	PERFECTO
faga fagas faga fagamos fagades fagan	fixese fixeses fixese fixésemos fixésedes fixesen	fixer fixeres fixer fixermos fixerdes fixeren

IMPERATIVO	FORMAS NOMINAIS	
	INFINITIVO CONXUGADO	INFINITIVO
fai	fer	fer
fede	feres	XERUNDIO
	fer	fendo
	fermos	PARTICIPIO
	ferdes	feito
	feren	

No galego de Asturias tamén se rexistra *faer* (*fago, fais, fai, faemos, faia* etc.) e *facer* (*fago, fais, fai, facemos, facía* etc.).

Conxúganse deste xeito tódolos derivados de *fer* (e as variantes *faer* e *facer*): *afer, desfer, refer* etc.

22.3.7. HABER

INDICATIVO		
PRESENTE	IMPERFECTO	PERFECTO
hei	había	houben
has	habías	houbeche
hai, ha	había	houbo
habemos	habíamos	houbemos
habedes	habíades	houbestes
han	habían	houberon

INDICATIVO		
PLUSCUAMPERFECTO	FUTURO	FUTURO PERFECTO
houbera houberas houbera houbéramos houbérades houberan	haberei haberás haberá haberemos haberedes haberán	habería haberías habería haberíamos haberíades haberían
SUBXUNTIVO		
PRESENTE	IMPERFECTO	PERFECTO
haxa haxas haxa haxamos haxades haxan	houbese houbeses houbese houbésemos houbésedes houbesen	houber houberes houber houbermos houberdes houberen
IMPERATIVO	FORMAS NOMINAIS	
	INFINITIVO CONXUGADO	INFINITIVO
– –	haber haber haber haber haberdes haberen	haber haber GERUNDIO habendo PARTICIPIO habido

22.3.8. IR

INDICATIVO		
PRESENTE	IMPERFECTO	PERFECTO
vou vas vai, vei imos ides van	iba ibas iba íbamos íbadés iban	fun fuches foi fomos fostes foron
PLUSCUAMPERFECTO	FUTURO	FUTURO PERFECTO
fora foras fora foramos forades foran	irei irás irá iremos iredes irán	iría irías iría iríamos iríades irían
SUBXUNTIVO		
PRESENTE	IMPERFECTO	PERFECTO
vaia vaias vaia vaiamos vaiades vaian	fose fofes fose fósemos fósedes fosen	for fores for formos fordes foren

IMPERATIVO	FORMAS NOMINAIS	
	INFINITIVO CONXUGADO	INFINITIVO
vai, vei	ir	ir
vamos	ires	XERUNDIO
ide	ir	indo
	irmos	PARTICIPIO
	irdes	ido
	iren	

O radical *fo-* das formas *fomos, fostes, foron, fora, fose* etc., ten un *o* aberto na xeneralidade dos nosos concellos, fronte al radical *fo-* con *o* pechado del galego común. Nel concello de Ibias rexístranse tamén el radical coa vocal pechada.

22.3.9. LER

INDICATIVO		
PRESENTE	IMPERFECTO	PERFECTO
leo	lía	lin
les	lías	liche
le	lía	leu
lemos	líamos	lemos
ledes	líades	lestes
len	lían	leron

INDICATIVO		
PLUSCUAMPERFECTO	FUTURO	FUTURO PERFECTO
lera leras lera leramos lerades leran	lerei lerás lerá leremos leredes lerán	lería lerías lería leríamos leríades lerían
SUBXUNTIVO		
PRESENTE	IMPERFECTO	PERFECTO
lea leas lea leamos leades lean	lese leses lese lésemos lésedes lesen	ler leres ler lermos lerdes leren
IMPERATIVO	FORMAS NOMINAIS	
	INFINITIVO CONJUGADO	INFINITIVO GERUNDIO PARTICIPIO
le lede	ler leres ler lermos lerdes leren	ler lendo lido

Os verbos en *-er* (<*-eer*), como *ler*, *crer* (e compostos), son regulares. A irregularidade está nalgúns encontros vocálicos que na fala e na escrita, desde época antiga, resolvéronse en contraccións.

22.3.10. OUGUIR

INDICATIVO		
PRESENTE	IMPERFECTO	PERFECTO
uzco	ouguía	ouguín
oes	ouguías	ouguiche
oe	ouguía	ouguiu
ouguimos	ouguíamos	ouguimos
ouguides	ouguíades	ouguistes
oen	ouguían	ouguiron
PLUSCUAMPERFECTO	FUTURO	FUTURO PERFECTO
ouguira	ouguirei	ouguiría
ouguiras	ouguirás	ouguirías
ouguira	ouguirá	ouguiría
ouguíramos	ouguiremos	ouguiríamos
ouguírades	ouguiredes	ouguiríades
ouguiran	ouguirán	ouguirían
SUBXUNTIVO		
PRESENTE	IMPERFECTO	PERFECTO
uzca	ouguise	ouguir
uzcas	ouguises	ouguires
uzca	ouguise	ouguir
uzcamos	ouguísemos	ouguirmos
uzcades	ouguísedes	ouguirdes
uzcan	ouguisen	ouguiren

IMPERATIVO	FORMAS NOMINAIS	
	INFINITIVO CONXUGADO	INFINITIVO
ouguir	ouguir	ouguir
ouguide	ouguires	XERUNDIO ouguindo
	ouguir	PARTICPIO ouguido
	ouguirmos	
	ouguirdes	
	ouguiren	

Nas normas oficiais del galego común propónse *oír, oio, oímos, oía, oíra* etc., formas plenamente galegas e maioritarias xeograficamente, e tamén se acepta a forma minoritaria *ouvir, ouzo~ouvo, ouvín, ouvirás, ouvíra* etc.

22.3.11. PODER

INDICATIVO		
PRESENTE	IMPERFECTO	PERFECTO
podo	podía	puiden
podes	podías	puidiche
pode	podía	puido
podemos	podíamos	puidemos
podedes	podíades	puidestes
poden	podían	puideron

INDICATIVO		
PLUSCUAMPERFECTO	FUTURO	FUTURO PERFECTO
puidera puideras puidera puidéramos puidérades puidieran	poderei poderás poderá poderemos poderedes poderán	podería poderías podería poderíamos poderíades poderían
SUBXUNTIVO		
PRESENTE	IMPERFECTO	PERFECTO
poida poidas poida poidamos poidades poidan	puidese puideses puidese puidésemos puidésedes puidesen	puiden puideren puiden puideren puiden puideren puiden puideren
IMPERATIVO	FORMAS NOMINAIS	
	INFINITIVO CONXUGADO	INFINITIVO GERUNDIO PARTICIPIO
pode podede	poder poderes poder podermos poderdes poderen	poder podendo podido

22.3.12. POÑER

INDICATIVO		
PRESENTE	IMPERFECTO	PERFECTO
poño pois pon poñemos poñedes poñin	poñía poñías poñía poñíamos poñíades poñían	puxen puxechen puxo puxemos puxestes puxeron
PLUSCUAMPERFECTO	FUTURO	FUTURO PERFECTO
puxera puxeras puxera puxeramos puxerades puxeran	poñerei poñerás poñerá poñeremos poñeredes poñerán	poñería poñerías poñería poñeríamos poñeríades poñerían
SUBXUNTIVO		
PRESENTE	IMPERFECTO	PERFECTO
poña poñas poña poñamos poñades poñan	puxese puxeses puxese puxésemos puxésedes puxesen	puxese puxeses puxese puxésemos puxésedes puxesen

IMPERATIVO	FORMAS NOMINAIS	
	INFINITIVO CONXUGADO	INFINITIVO
pon	poñer	poñer
poñede	poñeres	GERUNDIO
	poñer	poñendo
	poñermos	PARTICIPIO
	poñerdes	posto
	poñeren	

Ademais de poñer no galego de Asturias tamén se rexistra *poer* (*poemos, poedes* etc.; *poía, poías* etc.; *poerei, poería* etc.; *poede; poendo*). As normas do galego común tamén aceptan a forma minoritaria *pór* (*pomos, pondes, porei, porás, poremos, ponde, pondo* etc.) e derivados.

22.3.13. QUERER

INDICATIVO		
PRESENTE	IMPERFECTO	PERFECTO
quero	quería	quixen
queres	querías	quixeches
quere	quería	quixo
queremos	queríamos	quixemos
queredes	queríades	quixestes
queren	querían	quixeron

INDICATIVO		
PLUSCUAMPERFECTO	FUTURO	FUTURO PERFECTO
quixera quixeras quixera quixeramos quixerades quixeran	quererei quererás quererá quereremos quereredes quererán	querería quererías querería quereríamos quereríades quererían
SUBXUNTIVO		
PRESENTE	IMPERFECTO	PERFECTO
quira quiras quira quiramos quirades quiran	quixese quixeses quixese quixésemos quixésedes quixesen	quixer quixeres quixer quixeremos quixerdes quixeren
IMPERATIVO	FORMAS NOMINAIS	
	INFINITIVO CONXUGADO	INFINITIVO
quere querede	querer quereres querer quereremos quererdes quereren	querer GERUNDIO querendo PARTICIPIO querido

El presente de subxuntivo admite tamén el paradigma *queira, queiras, queiramos, queirades, queiran e quera, queras, quera* etc.

Os derivados cultos de *querer* (*adquirir, inquirir, requirir*) son inmotivados semanticamente; seguen, polo tanto, a lei xeral de incorporación de verbos cultos.

22.3.14. RIR

INDICATIVO		
PRESENTE	IMPERFECTO	PERFECTO
río	ría	rín
ris	rías	riche
ri	ría	riu
rimos	ríamos	rimos
rides	ríades	ristes
rin	rían	rimon
PLUSCUAMPERFECTO	FUTURO	FUTURO PERFECTO
rira	rirei	riría
riras	rirás	rirías
rira	rirá	riría
riramos	riremos	riríamos
rirades	riredes	riríades
riran	rirán	rirían

SUBXUNTIVO		
PRESENTE	IMPERFECTO	PERFECTO
ría rías ría ríamos ríades rían	rise rises rise rísemos rísedes risen	rir rires rir rirmos rirdes riren
IMPERATIVO	FORMAS NOMINAIS	
	INFINITIVO CONXUGADO	INFINITIVO
ri ride	rir rires rir rirmos rirdes riren	rir GERUNDIO rindo PARTICIPIO rido

El verbo *rir* é regular. A irregularidade, como en ler, está nalgús encontros vocálicos que na fala e na escrita se resolveron en contracciois.

22.3.15. SABER

INDICATIVO		
PRESENTE	IMPERFECTO	PERFECTO
sei sabes sabe sabemos sabedes saben	sabía sabías sabía sabíamos sabíades sabían	souben soubeche soubeu soubemos soubestes souberon
PLUSCUAMPERFECTO	FUTURO	FUTURO PERFECTO
soubera souberas soubera souberamos souberades souberan	saberei saberás saberá saberemos saberedes saberán	sabería saberías sabería saberíamos saberíades saberían
SUBXUNTIVO		
PRESENTE	IMPERFECTO	PERFECTO
saiba saibas saiba saibamos saibades saiban	soubese soubeses soubese soubésemos soubésedes soubesen	souber souberes souber soubermos souberdes souberen

IMPERATIVO	FORMAS NOMINAIS	
	INFINITIVO CONXUGADO	INFINITIVO
sabe	saber	saber
sabede	saberes	GERUNDIO
	saber	sabendo
	sabermos	PARTICIPIO
	saberdes	sabido
	saberen	

22.3.16. (A) SALIR

INDICATIVO		
PRESENTE	IMPERFECTO	PERFECTO
salio	salía	salí
sales	salías	saliste
sale	salía	salí
salimos	salíamos	salimos
salides	salíades	salistes
salen	salían	salieron
PLUSCUAMPERFECTO	FUTURO	FUTURO PERFECTO
salira	salirei	saliría
saliras	salirás	salirías
salira	salirá	saliría
saliramos	saliremos	saliríamos
salirades	saliredes	saliríades
saliran	salirán	salirían

SUBXUNTIVO		
PRESENTE	IMPERFECTO	PERFECTO
salia salias salia saliamos saliades salian	salise salises salise salísemos salísedes salisen	salir salires salir salirmos salirdes saliren
IMPERATIVO	FORMAS NOMINAIS	
	INFINITIVO CONXUGADO	INFINITIVO
sale salide	salir salires salir salirmos salirdes saliren	salir XERUNDIO salindo PARTICIPIO salido

El futuro e el futuro de pretérito é *salirei*, *saliría* etc., e non **saldrei*, **saldría* etc., formas que hai que evitar por seren interferencias del español.

(A) SAIR

INDICATIVO		
PRESENTE	IMPERFECTO	PERFECTO
saio saes sae saimos saides saen	saía saías saía saíamos saíades saían	saín saíche saíu saímos saístes saíron
PLUSCUAMPERFECTO	FUTURO	FUTURO PERFECTO
saíra saíras saíra saíramos saírades saíran	sairei sairás sairá sairemos sairedes sairán	sairía sairías sairía sairíamos sairíades sairían
SUBXUNTIVO		
PRESENTE	IMPERFECTO	PERFECTO
saia saías saia saiamos saiades saian	saíse saíses saíse saísesmos saísesdes saísesn	saír saíres saír saírmos saírdes saíren

IMPERATIVO	FORMAS NOMINAIS	
	INFINITIVO CONXUGADO	INFINITIVO
sae	saír	saír
saíde	saíres	GERUNDIO
	saír	saíndo
	saírmos	PARTICIPIO
	saírdes	saído
	saíren	

22.3.17. SER

INDICATIVO		
PRESENTE	IMPERFECTO	PERFECTO
son	era	fun
es	eras	fuche
�	era	foi
somos	�ramos	fomos
sodes	�rades	fostes
son	eran	foron
PLUSCUAMPERFECTO	FUTURO	FUTURO PERFECTO
fora	serei	ser�a
foras	ser�s	ser�as
fora	ser�	ser�a
foramos	seremos	ser�amos
forades	seredes	ser�ades
foran	ser�n	ser�an

SUBXUNTIVO		
PRESENTE	IMPERFECTO	PERFECTO
sea seas sea seamos seades sean	fose foses fose fósemos fósedes fosen	for fordes for formos fordes foren
IMPERATIVO	FORMAS NOMINAIS	
	INFINITIVO CONXUGADO	INFINITIVO
se sede	ser seres ser sermos serdes seren	ser XERUNDIO sendo PARTICIPIO sido

Na primeira persoa do presente de indicativo rexístrase tamén as variantes dialectais *seño* e *sou*.

No presente de subxuntivo rexístrase tamén el paradigma *sía*, *sías*, *siamos*, *siades*, *sían*.

Para a vocal do radical *fo-* del tema de perfecto véxase o dito para ir (21.3.8)

El derivado *sobreser*, por tratarse dun verbo inmotivado semanticamente, é regular nos tempos e persoas en que non é defectivo.

22.3.18. TER

INDICATIVO		
PRESENTE	IMPERFECTO	PERFECTO
teño teis ten temos tedes tein	tía tías tía tíamos tíades tían	teven tevice tevo tevemos tevestes teveron
PLUSCUAMPERFECTO	FUTURO	FUTURO PERFECTO
tevera teveras tevera teveramos teverades teveran	tereí terás terá teremos teredes terán	tería terías tería teríamos teríades terían
SUBXUNTIVO		
PRESENTE	IMPERFECTO	PERFECTO
teña teñas teña teñamos teñades teñan	tevese teveses tevese tevésemos tevésedes tevesen	tever teverdes tever tevermos teverdes teveren

IMPERATIVO	FORMAS NOMINAIS	
	INFINITIVO CONXUGADO	INFINITIVO
ten	ter	ter
tede	teres	XERUNDIO tendo
	ter	
	termos	PARTICIPIO tido
	terdes	
	teren	

No galego común nas falas dos concellos de Asturias máis preto de Galicia el imperfecto de indicativo ten el radical *tiñ-* (*tiña, tiñas, tiña etc.*)

Os derivados *abster, ater, conter, manter, reter e soster* conxúganse igual.

22.3.19. TRER

INDICATIVO		
PRESENTE	IMPERFECTO	PERFECTO
traio	tría	trouxen
traes	trías	trouxiche
trae	tría	trouxo
tremos	tríamos	trouxemos
trede	tríades	trouxestes
traen	trían	trouxeron

INDICATIVO		
PLUSCUAMPERFECTO	FUTURO	FUTURO PERFECTO
trouxera trouxeras trouxera trouxeramos trouxerades trouxeran	traerei traer�s traer� traeremos traeredes traer�n	traer�a traer�as traer�a traer�amos traer�ades traer�an
SUBXUNTIVO		
PRESENTE	IMPERFECTO	PERFECTO
traia traias traia traiamos traia des traian	trouxese trouxeses trouxese troux�emos troux�edes trouxesen	trouxe trouxe des trouxe trouxe mos trouxe des trouxe ren
IMPERATIVO	FORMAS NOMINAIS	
	INFINITIVO CONXUGADO	INFINITIVO
trae trede	trer treres trer trermos trerdes treren	trer XERUNDIO trende PARTICIPIO trido

Tamén se rexistra *traer* como no galego común (*traemos, traedes; traía, traías* etc.; *traerei, traería* etc.; *traede, traendo*). E en falantes de máis idade, aínda que mui minoritariamente, pode ouguirse el infinitivo *trouguer*. Non son correctas as formas **traigo, *traiga* etc.

22.3.20. VALIR

INDICATIVO		
PRESENTE	IMPERFECTO	PERFECTO
valio vales vale valimos valides valen	valía valías valía valíamos valíades valían	valín valiche valiu valimos valistes valiron
PLUSCUAMPERFECTO	FUTURO	FUTURO PERFECTO
valira valiras valira valiramos valirades valiran	valirei valirás valirá valiremos valiredes valirán	valiría valirías valiría valiríamos valiríades valirían

SUBXUNTIVO		
PRESENTE	IMPERFECTO	PERFECTO
valia valias valia valiamos valiades valian	valise valises valise valísemos valísedes valisen	valir valires valir valirmos valirdes valiren
IMPERATIVO	FORMAS NOMINAIS	
	INFINITIVO CONXUGADO	INFINITIVO
vale valedede	valir valires valir valirmos valirdes valiren	valir XERUNDIO valindo PARTICIPIO valido

As formas innovadoras *valio* do presente de indicativo e *valia*, *valias* etc., do presente de subxuntivo corresponden *vallo*, *valla*, *vallas* etc., do galego común.

El futuro e el futuro do pretérito é *valirei*, *valiría* etc. (galego común *valerei*, *valería*) e non **valdrei*, **valdría*, formas que é mellor evitar por seren interferencias do español.

As variantes de subxuntivo *valia*, *valias* etc. (galego común *valla*, *vallas* etc.) tamén se rexistran noutras áreas de fala galega.

22.3.21. VER

INDICATIVO		
PRESENTE	IMPERFECTO	PERFECTO
vexo ves ve vemos vedes ven	vía vías vía víamos viades vían	vin viche viu vimos vistes viron
PLUSCUAMPERFECTO	FUTURO	FUTURO PERFECTO
vira viras vira víramos vírades viran	verei verás verá veremos veredes verán	vería verías vería veríamos veríades verían
SUBXUNTIVO		
PRESENTE	IMPERFECTO	PERFECTO
vexa vexas vexa vexamos vexades vexan	vise vises vise vísemos vísedes visen	vir vires vir virmos virdes viren

IMPERATIVO	FORMAS NOMINAIS	
	INFINITIVO CONXUGADO	INFINITIVO
ve	ver	ver
vede	veres	GERUNDIO vendo
	ver	
	vermos	PARTICIPIO vedo
	verdes	
	veren	

Conxúgase igual os derivados motivados: *antever*, *entrever*, *prever*, *rever*. Prover conxúgase como ver no presente, imperfecto, futuros, presente de subxuntivo, imperativo e formas nominais. No perfecto e tempos afís tende a ferse regular.

22.3.22. VIR

INDICATIVO		
PRESENTE	IMPERFECTO	PERFECTO
veño	vía	vin
veis	vías	viche
ven	vía	veu
vimos	víamos	vemos
vides	víades	vestes
vein	vían	veron

INDICATIVO		
PLUSCUAMPERFECTO	FUTURO	FUTURO PERFECTO
vera veras vera veramos verades veran	virei virás virá viremos viredes virán	viría virías viría viríamos viríades virían
SUBXUNTIVO		
PRESENTE	IMPERFECTO	PERFECTO
veña veñas veña veñamos veñades veñan	vese veses vese vésemos vésedes vesen	ver veres ver vermos verdes veren
IMPERATIVO	FORMAS NOMINAIS	
	INFINITIVO CONJUGADO	INFINITIVO GERUNDIO PARTICIPIO
ven vide	vir vires vir virmos virdes viren	vir vindo vido

No galego común e nas falas de Asturias máis próximas a Galicia el imperfecto de indicativo ten radical *viñ-*: *viña*, *viñas* etc.

No tema *ve-* das formas del perfecto a vocal temática é un e aberto, al igual no tema de perfecto dos verbos en *-er* e no dos irregulares (véxase 21.3.1.). No galego común o radical é *viñ-* en *viñemos*, *viñestes*, *viñeron*, *viñera*, *viñese* etc.

23. OS ADVERBIOS E AS LOCUCIÓIS ADVERBIAIS

23.1. De lugar

<i>a desmao, a descomao</i>	<i>arriba, enriba, derriba</i>
<i>a mao</i>	<i>atrás, detrás</i>
<i>abaixo, embaixo, debaixo</i>	<i>delantre, diante, alantre, adiante</i>
<i>abaxo, embaxo, debaxo</i>	<i>dentro</i>
<i>acó, aló~alló</i>	<i>enfrente</i>
<i>aiquí, eiquí, aquí, ailí, eilí, alí</i>	<i>fóra</i>
<i>al lado, ao/ó lado, a rente, a rentes</i>	<i>lonxe</i>
<i>al pé, ao/ó pé, a carón</i>	<i>ningures</i>
<i>alá, acolá</i>	<i>onde</i>
<i>algures</i>	<i>preto, cerca</i>
<i>alredor, arredor, derredor, ao/ó redor</i>	<i>velaí, veleiquí</i>

23.2. De tempo

<i>a cada pouco, de cada pouco a miúdo decote, a cotío, de cotío, a diario</i>	<i>de ralo en ralo</i>
<i>a deshora</i>	<i>de raro en raro</i>
<i>a destempo</i>	<i>de seguida, en seguida de contado</i>
<i>a tempo</i>	<i>de tempo en tempo</i>
<i>agora, arestora</i>	<i>de vez en cando, de cando en vez</i>
<i>aínda</i>	<i>de vez en condo, de condo en vez decote</i>
<i>al pouco, ó pouco</i>	<i>despois</i>
<i>antano</i>	<i>en tempo</i>
<i>antes, antias</i>	<i>hogano</i>
<i>antonte, antes de ontes</i>	<i>hoi en día, hoxe en día</i>
<i>arreo</i>	<i>hoi, hoxe</i>
<i>atrás, detrás</i>	<i>lougo, logo</i>
<i>axina, axiña</i>	<i>mañá</i>
<i>cedo</i>	<i>mentres, namentres, entrementres</i>
<i>cerca, preto</i>	<i>nunca</i>
<i>condo, cando</i>	<i>nunca máis</i>
<i>de alí a pouco, de eilí a pouco</i>	<i>ontes, onte, oite</i>
<i>de aquí a pouco, de eiquí a pouco</i>	<i>pasadomañá</i>
<i>de camín</i>	<i>por veces, ás veces</i>
<i>de momento</i>	<i>pouco a pouco, pouco e pouco</i>
	<i>pral outro día, el outro día</i>

<i>seguido, de seguido</i>	<i>trasantonte, el outro antonte</i>
<i>sempre</i>	<i>xa</i>
<i>tarde</i>	<i>xamais, endexamais</i>

23.3. De cantidade e precisión

<i>a medias</i>	<i>medio</i>
<i>abondo</i>	<i>menos</i>
<i>apenas</i>	<i>mesmo, mesmamente</i>
<i>conto, canto</i>	<i>mui, moi</i>
<i>cuase, cuasemente, case, casemente</i>	<i>muito, moito</i>
<i>de máis</i>	<i>por aí</i>
<i>de menos</i>	<i>pouco</i>
<i>de sobra</i>	<i>solo</i>
<i>de todo</i>	<i>talmente</i>
<i>lougo, logo</i>	<i>tan</i>
<i>máis</i>	<i>tanto</i>
<i>malamente</i>	<i>xusto</i>

23.4. De modo

<i>a dereitas</i>	<i>a modo, a xeito</i>
<i>a eito, a feito</i>	<i>a propósito, de propósito</i>
<i>a escape</i>	<i>al cabo, ao/ó cabo, al fin, á fin</i>

<i>al xeito, ó xeito</i>	<i>de golpe</i>
<i>ás presas, á presa</i>	<i>de repente</i>
<i>así</i>	<i>de sotaque</i>
<i>ben, mellor</i>	<i>de súpeto</i>
<i>case que, cuase que</i>	<i>de vagar</i>
<i>de balde, en balde</i>	<i>mal, peor</i>

23.5. De afirmación

<i>aboafé, abofé</i>	<i>si</i>
<i>así mesmo</i>	<i>tamén</i>
<i>de certo</i>	

23.6. De negación

<i>nin</i>	<i>sequera</i>
<i>non</i>	<i>tampouco</i>
<i>non xa</i>	

23.7. De dúbida

<i>acaso</i>	<i>se cuadra, se cadra</i>
<i>al mellor, ao/ó mellor</i>	<i>seica</i>
<i>poida que</i>	<i>talvez</i>
<i>quizais, quizabes</i>	

24. AS CONXUNCIÓIS E LOCUCIÓIS CONXUNTIVAS

24.1. Copulativas

e *nin*

mais, e mais, a mais

A conxunción copulativa *e*, no galego de Asturias moderno, ten tres realizacións fonéticas [ε], [j] e [i]: *este jèse, eu e tou primo, eu i tou primo* etc. A pesar de seren válidas estas variantes orais, propoñemos como única forma escrita e al igual que se fai no galego común, ou no galego de Cáceres, onde a grafía única e representa esas tres pronuncias, ou no portugués común, onde a grafía tamén é sempre e aínda que sempre se pronuncie [i]. Tamén se rexistran no galego de Asturias, al igual que nel Bierzo, as conxuncións *ie* e *ia*.

24.2. Disxuntivas e distributivas

<i>(que) ... que</i>	<i>ou</i>
<i>ben ... ben</i>	<i>ou ... ou</i>
<i>cual ... cual, cal ... cal</i>	<i>quer ... quer</i>
<i>nin ... nin</i>	<i>volta ... volta</i>
<i>ora ... ora</i>	<i>xa ... xa</i>

24.3. Completivas

que *se*

24.4. Temporais

*(por) en conto, (por) en canto
apenas*

antes que, antes de que

así que

ata que, deica que

axiña que,

cada vez que

*condo queira que, cando queira
que*

condo, cando

*de seguida que, de contado que,
lougo que*

despois que, despois de que

desque, desde que, dende que

*en tanto, entre tanto, mentres
tanto*

mal

mentras, mentres, entrementras

non ben, aínda non ben

sempre que

24.5. Locativas

onde, unde

onde queira que, unde queira que

24.6. Modais

(así) como

(tal) como, tal e como

(tal) cual, (tal) como

ben como

como se, coma se

como queira que

como quera que

conforme

de forma que

de maneira que

de modo que

de xeito que

mal como

según, segundo

sen que

24.7. Causais

como	por mor de que
dado que	porque
pois, pois que	posto que
por causa de que	que
por cousa de que	visto que
por culpa de que	xa que

24.8. Finais

a fin de que	para que, pra que
a que	porque
en favor de que	que

24.9. Adversativas

agá que, agás que	peró, pero, mais, aínda que
agora ben, ora ben	por eso
agora que, ora que	porén
a menos que, a menos que	quitado de que, quitando de que
así e todo, así a todo	sacado de que, sacando de que
con todo	nembargante(s)
e eso que	senón
fóra de que	senón que
non obstante	solo que

24.10. Condicionais

a menos que	quitado que, quitando que,
a nada que	quitado se
a non ser que, a non ser se	sacado que, sacando que, sacando se
apouco que	salvo que, salvo se
caso de que, en caso de que	se
con tal de que, con tal que,	sempre que
con que	senón que
condo, cando	

24.11. Concesivas

a pesar de que	nin que
aínda que	pese a que
así	por muito que, por moito que
ben que, mal que	por pouco que, a pouco que
máis que, por máis que	por (+ adxectivo) que
mesmo que	

24.12. Consecutivas

(así) pois	daquela
(así) que	de forma que.
(así) que	de maneira que
conque	de modo que

de xeito que

entón

lougo, logo

por conseguinte

por tanto, polo tanto

tan... que, tanto... que

xa que lougo

Este libro rematouse
no mes de maio de 2010
en Navia (Vigo)

